

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การนำเสนอเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลของการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ โดยใช้ประสาทสัมผัสที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นอนุบาลศึกษาปีที่ 2 ผู้วิจัยนำเสนอหัวข้อสำคัญต่อไปนี้

1. ความคิดสร้างสรรค์
 - 1.1 ความหมายความคิดสร้างสรรค์
 - 1.2 ความสำคัญของความคิดสร้างสรรค์
 - 1.3 องค์ประกอบและกระบวนการความคิดสร้างสรรค์
 - 1.4 กระบวนการของความคิดสร้างสรรค์
 - 1.5 ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์
 - 1.6 คุณลักษณะของผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์
 - 1.7 กิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาความคิดสร้างสรรค์
 - 1.8 การวัดความคิดสร้างสรรค์
 - 1.9 การประเมินความคิดสร้างสรรค์
2. กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์
 - 2.1 ความหมายและความสำคัญของกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์
 - 2.2 จุดมุ่งหมายของกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์
 - 2.3 ประเภทของกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์
 - 2.4 ความสำคัญและประโยชน์ของการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์
 - 2.5 พัฒนาการทางศิลปะของเด็กปฐมวัย
 - 2.6 แนวการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัย
 - 2.7 ทฤษฎีศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัย
3. ประสาทสัมผัส
 - 3.1 ความหมายและการรับรู้ของประสาทสัมผัส
 - 3.2 การรับรู้ของประสาทสัมผัส
 - 3.3 กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประสาทสัมผัส

4. หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546

4.1 ปรัชญาการศึกษาปฐมวัย

4.2 หลักการ

4.3 จุดหมาย

4.4 สาระการเรียนรู้

4.5 หลักการจัดประสบการณ์การเรียนรู้

4.6 การจัดบรรยากาศการเรียนรู้

4.7 สื่อและแหล่งเรียนรู้

4.8 การประเมินพัฒนาการ

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์

5.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์

5.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประสาทสัมผัส

6. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ความคิดสร้างสรรค์

1. ความหมายของความคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking)

นักจิตวิทยาและนักการศึกษาให้ความหมายของความคิดสร้างสรรค์ ไว้หลายทัศนะดังนี้

ทอแรนซ์ (Torrance, 1962 : 16 อ้างถึงใน ญัฐวรรณ ขนชัยภูมิ, 2546 : 27) ได้ให้ความหมายว่า ความคิดสร้างสรรค์ คือความสามารถของบุคคลในการคิดสร้างสรรค์ผลิตผล หรือสิ่งแปลกๆ ใหม่ๆ ที่ไม่รู้จักมาก่อน ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้อาจจะเกิดจากการรวมเอาความรู้ต่างๆ ที่ได้จากประสบการณ์เดิมแล้วเชื่อมโยงกับประสบการณ์ใหม่ๆ สิ่งที่เกิดขึ้นไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งที่สมบูรณ์อย่างแท้จริงอาจออกมาในรูปของผลิตผลทางศิลปะ วรรณคดี วิทยาศาสตร์ หรืออาจเป็นเพียงกระบวนการเท่านั้น

วอลลาซ และโคแกน (Walach and Kogan, 1965 : 34 อ้างถึงใน ญัฐวรรณ ขนชัยภูมิ, 2546 : 28) ได้ให้ความหมายของความคิดสร้างสรรค์ว่าหมายถึง ความคิดโยงสัมพันธ์ (Association) คือเมื่อระลึกถึงสิ่งใดได้ก็จะเป็นสะพานให้ระลึกถึงสิ่งอื่นได้ต่อไปอย่างสัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่ เช่น เห็นคำว่าปากกาก็นึกถึงกระดาษ ดินสอ ขวดหมึก โต๊ะ เก้าอี้ ฯลฯ ยิ่งคิดได้มากเท่าไร ยิ่งแสดงถึงศักยภาพด้านความคิดสร้างสรรค์มากเท่านั้น ฉะนั้น อาจกล่าวได้ว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นกระบวนการทางสมองที่มีสิ่งเร้าเข้าไปกระตุ้น ให้เกิดการตอบสนองออกมา

อารี พันธุ์มี (2540 : 6) ได้ให้ความหมายว่า ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง กระบวนการทางสมองที่คิดในลักษณะอเนกนัย อันนำไปสู่การคิดค้นพบสิ่งแปลกใหม่ด้วยการคิดดัดแปลง ประยุกต์จากความคิดเดิมผสมผสานกันให้เกิดสิ่งใหม่ ซึ่งรวมทั้งการประดิษฐ์คิดค้นพบสิ่งต่าง ๆ ตลอดจนวิธีการคิดทฤษฎีหลักการได้สำเร็จ

สรุปได้ว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถหรือกระบวนการทางสมองที่คิดได้หลายทิศทาง หลายแง่ หลายมุม คิดได้แปลกใหม่ คิดในลักษณะอเนกนัย อันนำไปสู่การคิด และเชื่อมโยงผสมผสานให้เกิดสิ่งใหม่ รวมทั้งการคิดและการค้นพบการแก้ปัญหาใหม่ ตลอดจนความสำเร็จในการค้นพบทฤษฎีต่าง ๆ อันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่สร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ต่อสังคม

2. ความสำคัญของความคิดสร้างสรรค์

เฮอร์ล็อก (Hurlock, 1972 : 319 อ้างถึงใน ญัฐวรรณ ขนชัยภูมิ, 2546 : 28) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ให้ความสนุก ความสุข และความพอใจแก่เด็กและมีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพของเด็กมาก ไม่มีอะไรที่จะทำให้เด็กรู้สึกหดหู่ได้ เท่ากับงานสร้างสรรค์ของเขา ถูกตำหนิ ถูกดูถูก หรือถูกว่าสิ่งที่เขาสรางนั้นไม่เหมือนของจริง

เจอร์ซิล (Jersild, 1972 : 153 - 158 อ้างถึงใน ญัฐวรรณ ขนชัยภูมิ, 2546 : 28) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ มีส่วนช่วยในการส่งเสริมเด็กในด้านต่าง ๆ ได้แก่

2.1 ส่งเสริมสุนทรียภาพ เด็กจะรู้จักชื่นชมและมีทัศนคติที่ดีต่อสิ่งต่าง ๆ ซึ่งผู้ใหญ่ควรทำเป็นตัวอย่าง โดยการยอมรับและชื่นชมในผลงานของเด็ก การพัฒนาสุนทรียภาพแก่เด็กโดยให้เด็กเห็นว่าทุก ๆ อย่างมีความหมาย การส่งเสริมให้รู้จักสังเกตสิ่งที่แปลกจากสิ่งธรรมดาสามัญให้ได้ยินในสิ่งไม่เคยได้ยิน และหัดให้เด็กสนใจในสิ่งต่าง ๆ รอบตัว

2.2 เป็นการผ่อนคลายอารมณ์ การทำงานสร้างสรรค์เป็นการผ่อนคลายอารมณ์ ลดความกดดัน ความคับข้องใจ และความก้าวร้าว

2.3 สร้างนิสัยในการทำงานที่ดี ขณะที่เด็กทำงานครูควรสอนระเบียบและนิสัยที่ดีในการทำงานควบคู่ไปด้วย เช่น หัดให้เด็กรู้จักเก็บของเป็นที่ ล้างมือเมื่อทำงานเสร็จ เป็นต้น

2.4 เป็นการพัฒนากล้ามเนื้อมือ เด็กจะสามารถพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ จากการเล่น การเคลื่อนไหว การเล่นบล็อก และพัฒนากล้ามเนื้อเล็กจากการตัดกระดาษ ประดิษฐ์ภาพวาดภาพด้วยนิ้วมือ การต่อภาพ การเล่นกระดานตะปู

2.5 เปิดโอกาสให้เด็กได้สำรวจ ค้นคว้า ทดลอง เด็กจะชอบทำกิจกรรมและใช้วัตถุต่าง ๆ ซ้ำ ๆ กัน เพื่อสร้างสิ่งใหม่ ๆ ขึ้น ครูจึงควรจัดหาวัสดุต่าง ๆ ไว้ให้เด็กมีโอกาสพัฒนาการทดลองของตน เช่น กล้องยาสีฟัน เบรลือกไซ และเศษวัสดุเหลือใช้ เพื่อให้ฝึกสมมติเป็นนักก่อสร้าง หรือสถาปนิก

สรุปได้ว่าความคิดสร้างสรรค์ช่วยสร้างนิสัยที่ดีให้กับเด็ก ช่วยผ่อนคลายอารมณ์ ทั้งยังช่วยให้เด็กได้พัฒนาตัวร่างกาย สติปัญญา ทั้งยังเป็นการส่งเสริม ให้เด็กได้สำรวจค้นคว้า ทดลองเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแปลกใหม่ และช่วยให้เกิดความสะดวกสบายรวดเร็วประหยัดเวลาแรงงาน และเศรษฐกิจเกิดความเจริญก้าวหน้าทั้งต่อตนเองและประเทศชาติ ความคิดสร้างสรรค์จึงเป็น ลักษณะที่สำคัญควรได้รับการส่งเสริมและปลูกฝังให้กับเด็ก

3. องค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์

นักจิตวิทยาและนักการศึกษา ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์ ไว้ อย่างหลากหลายตามแนวคิดของแต่ละคน ดังนี้

กิลฟอร์ด และฮอฟเนอร์ (Guilford and Hoepfner, 1971 : 125 – 143) อ้างถึงใน (ณัฐวรรณ ขนชัยภูมิ 2546 : 30) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ต้องมีองค์ประกอบ อย่างน้อย 10 องค์ประกอบ คือ

1. ความคิดริเริ่ม (Originality)
2. ความคิดคล่องตัว (Fluency)
3. ความยืดหยุ่น (Flexibility)
4. ความคิดละเอียดลออ (Elaboration)
5. ความไวต่อปัญหา (Sensitivity of problem)
6. ความสามารถในการให้คำนิยามใหม่ (Redefinition)
7. ความซึ่มซาบ (Penetration)
8. ความสามารถในการทำนาย (Prediction)
9. การมีอารมณ์ขัน (Humor)
10. ความมุ่งมั่น (Intention)

ในทำนองเดียวกัน อารี พันธุ์ณี (2540 : 33) กล่าวว่าความคิดสร้างสรรค์ เป็น ความสามารถทางสมองที่คิดได้กว้างไกลหลายทิศทาง หรือเรียกว่าลักษณะการคิดนอกนัยหรือ การคิดแบบกระจาย (Divergent Thinking) ซึ่งประกอบด้วย

1. ความคิดริเริ่ม (Originality) หมายถึง ลักษณะความคิดแปลกใหม่ แตกต่างจาก ความคิดธรรมดาหรือความคิดง่าย ๆ ความคิดริเริ่มหรือที่เรียกว่า Wild Idea เป็นความคิดที่เป็น ประโยชน์ทั้งต่อตนเอง และสังคม ความคิดริเริ่มอาจเกิดจากการนำเอาความรู้เดิมมาคิดดัดแปลง และประยุกต์ให้เกิดเป็นสิ่งใหม่ขึ้น เช่น การคิดเครื่องบินได้สำเร็จ ได้แนวคิดมาจากการทำ เครื่องร่อน

2. ความคิดคล่องแคล่ว (Fluency) หมายถึง ปริมาณความคิดที่ไม่ซ้ำกันในเรื่อง เดียวกัน แบ่งออกเป็น

2.1 ความคล่องตัวทางด้านถ้อยคำ (Word Fluency) เป็นความสามารถในการใช้ถ้อยคำได้อย่างคล่องแคล่ว

2.2 ความคิดคล่องแคล่วด้านการโยงสัมพันธ์ (Association Fluency) เป็นความสามารถที่หาถ้อยคำที่เหมือนหรือคล้ายกันได้มากที่สุดภายในเวลาที่กำหนด

2.3 ความคล่องแคล่วทางการแสดงออก (Expressional) เป็นความสามารถในการใช้สีหรือประโยค คือ สามารถนำคำมาเรียงกันอย่างรวดเร็วเพื่อให้ได้ประโยคที่ต้องการ

2.4 ความคล่องแคล่วในการคิด (Ideational Fluency) เป็นความสามารถที่จะคิดสิ่งที่ต้องการภายในเวลาที่กำหนด เช่น ให้คิดหาประโยชน์ของก้อนอิฐให้ได้มากที่สุดภายในเวลาที่กำหนดให้

3. ความคิดยืดหยุ่นหรือความยืดหยุ่นในการคิด (Flexibility) หมายถึง ประเภทหรือแบบของความคิด แบ่งออกเป็น

3.1 ความคิดยืดหยุ่นที่เกิดขึ้นทันที (Spontaneous Flexibility) เป็นความสามารถที่จะพยายามคิดให้หลายประเภทอย่างอิสระ

3.2 ความคิดยืดหยุ่นทางการดัดแปลง (Adaptive Flexibility) คนที่มีความคิดยืดหยุ่นจะคิดได้ไม่ซ้ำกัน เช่น ในข้อ 1 ในเวลา 5 นาที ท่านลองคิดว่าท่านสามารถจะใช้หว่านทำอะไรได้บ้าง คำตอบ กระบุง กระจาด ตะกร้า กล้องใส่ดินสอ กระจอมเก็บน้ำ เปลเตียงนอน ตู้ โต๊ะเครื่องแป้ง แก้ว อี แก้วอื่นนอนเล่น โซฟา ตะกร้อ ชะลอม กรอบรูป กีบเสียบผม ด้ามไม้เทนนิส ด้ามไม้แบดมินตัน เป็นต้น หรือหากนำเอาคำตอบ ดังกล่าวมาจัดเป็นประเภทก็จะจัดได้ 5 ประเภท ดังนี้

ประเภทที่ 1 เฟอร์นิเจอร์ ประกอบด้วย ตู้ เตียงนอน โต๊ะ แก้ว โซฟา

ประเภทที่ 2 เครื่องใช้ ประกอบด้วย กระบุง กระจาด ตะกร้า

ประเภทที่ 3 เครื่องกีฬา ประกอบด้วย ตะกร้อ ด้ามไม้เทนนิส ด้ามไม้แบดมินตัน

ประเภทที่ 4 เครื่องประดับ ประกอบด้วย กีบเสียบผม

ประเภทที่ 5 เครื่องเขียน ประกอบด้วย กล้องดินสอ

4. ความคิดละเอียดลออ (Elaboration) หมายถึง ความคิดในรายละเอียด เป็นขั้นตอน สามารถอธิบายให้เห็นภาพชัดเจนหรือเป็นแผนงานที่สมบูรณ์ขึ้น ความคิดละเอียดลออจัดเป็นรายละเอียดที่นำมาตกแต่งขยายความคิดครั้งแรกให้สมบูรณ์ขึ้น

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์มีหลายลักษณะที่สำคัญคือ ความคิดริเริ่ม ความคิดคล่องแคล่ว ความคิดยืดหยุ่น ความคิดละเอียดลออ ซึ่งเป็นลักษณะความสามารถของสมองในการให้การตอบสนองที่ถูกต้อง และดีที่สุดในข้อมูลที่กำหนดให้รวมถึงการกล้าคิด กล้ากระทำ กล้าแสดงออกในสิ่งที่ตนเองคิด มีความไวต่อปัญหา มีอารมณ์ขัน ตลอดจนมีความมุ่งมั่นที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ให้สำเร็จ

4. กระบวนการของความคิดสร้างสรรค์

กระบวนการคิดสร้างสรรค์ หมายถึง วิธีการคิดหรือกระบวนการทำงานของสมอง อย่างเป็นขั้นตอน ตลอดจนสามารถแก้ปัญหาได้สำเร็จ นักจิตวิทยาและนักการศึกษาได้กล่าวถึง ขั้นตอนของกระบวนการคิดสร้างสรรค์ดังนี้

กิลฟอร์ด (Guiford, 1967 อ้างถึงใน ญัฐวรรณ ขนชัยภูมิ, 2546 : 32) กล่าวว่า คนที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์จะต้องมีความ ฉับไว ที่จะรับรู้ปัญหา มองเห็นปัญหาสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นใหม่ๆ และ ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น ซึ่งวิธีคิดเป็นตามลำดับขั้นดังนี้

4.1 การรับรู้และการเข้าใจ (Cognition) หมายถึง ความสามารถของสมองในการเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว

4.2 การจำ (Memory) หมายถึง ความสามารถของสมองในการสะสมข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้เรียนรู้มาและสามารถระลึกออกมาได้ตามที่ต้องการ

4.3 การคิดแบบบอเนกนัย (Divergent Thinking) หมายถึง ความสามารถของสมองในการให้การตอบสนองได้หลาย ๆ อย่างจากสิ่งเร้าที่กำหนดให้โดยไม่จำกัดจำนวนคำตอบ

4.4 การคิดแบบเอกนัย (Convergent Thinking) หมายถึง ความสามารถของสมองในการให้การตอบสนองที่ถูกต้อง และดีที่สุดจากข้อมูลที่กำหนดให้

4.5 การประเมินค่า (Evaluation) หมายถึง ความสามารถของสมองในการตัดสินข้อมูลที่กำหนดให้ตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้

ทอร์แรนซ์ (Torrance, 1965 : 121 – 124 อ้างถึงใน ญัฐวรรณ ขนชัยภูมิ, 2546) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นกระบวนการแก้ปัญหาทางวิทยาศาสตร์ หรือกระบวนการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ (Creative Problem Solving) ซึ่งแบ่งเป็นขั้นดังนี้

4.6 ขั้นค้นพบความจริง (Fact Finding) ขั้นนี้เริ่มตั้งแต่เกิดความรู้สึกกังวลใจ มีความสับสนวุ่นวายเกิดขึ้นในใจ แต่ไม่สามารถบอกได้ว่าเป็นอะไร จากจุดนี้พยายามตั้งสติ และพิจารณาดูว่าความยุ่งยากสับสนวุ่นวาย หรือสิ่งที่ทำให้กังวลนั้นคืออะไร

4.7 ขั้นค้นพบปัญหา (Problem Finding) เมื่อพิจารณาโดยรอบคอบแล้วจึงสรุปได้ว่าความกังวลใจ ความสับสนวุ่นวายในใจนั้น ก็คือปัญหาเกิดขึ้นนั่นเอง

4.8 ขั้นตั้งสมมติฐาน (Idea Finding) เมื่อรู้ว่ามีปัญหาเกิดขึ้นก็จะพยายามคิดตั้งสมมติฐานขึ้น และรวบรวมข้อมูลต่างๆ เพื่อนำไปใช้ในการทดสอบสมมติฐานในขั้นต่อไป

4.9 ขั้นค้นพบคำตอบ (Solution Finding) ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล และพบคำตอบจากการทดสอบสมมติฐานในขั้นที่ 3

4.10 ขั้นยอมรับผลจากการค้นพบ (Acceptance Finding) ขั้นนี้จะเป็นการยอมรับคำตอบที่ได้จากการพิสูจน์ อันจะนำไปสู่หนทางที่จะทำให้เกิดแนวคิด หรือสิ่งใหม่ต่อไป เรียกว่า New Challenge

สรุปได้ว่า กระบวนการความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง วิธีการคิดหรือกระบวนการทำงานของสมองที่มีขั้นตอนเริ่มตั้งแต่การรับรู้ปัญหา ใช้ความคิดวิเคราะห์ ไตร่ตรอง และค้นพบคำตอบ หรือวิธีแก้อันจะนำไปสู่หนทางที่จะทำให้เกิดแนวคิดใหม่ต่อไป ซึ่งประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้ 1. ขั้นค้นพบความจริง (Fact Finding) 2. ขั้นค้นพบปัญหา (Problem Finding) 3. ขั้นตั้งสมมติฐาน (Idea Finding) 4. ขั้นค้นพบคำตอบ (Solution Finding)

5. ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์

อาร์ ริงลินท์ (2532 : 506 - 510) ได้กล่าวถึงทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ไว้ 5 ทฤษฎี ดังนี้

5.1 ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ตามแนวคิดของนักจิตวิทยาจิตวิเคราะห์ แนวความคิดของทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ตามแนวคิดของนักจิตวิทยา จิตวิเคราะห์ ฟรอยด์ (Freud) จิตแพทย์ชาวเวียนนาเป็นผู้นำกลุ่ม ฟรอยด์ ให้ความเห็นว่า ความคิดสร้างสรรค์เกิดจากความขัดแย้งระหว่างแรงขับทางเพศ ซึ่งถูกผลักดันออกมาโดยจิตใต้สำนึกกับความรู้สึกผิดชอบชั่วดีในสังคม ดังนั้น เพื่อให้แรงขับทางเพศได้ แสดงออกมาในรูปหรือพฤติกรรมที่สังคมยอมรับได้ จึงเปลี่ยนเป็นความคิดสร้างสรรค์

ฟรอยด์ ยังให้ทัศนะเพิ่มเติมว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นลักษณะของความร่าเริงแจ่มใส ผ่อนคลาย อิสระหรือลักษณะของความเป็นเด็กซึ่งบริสุทธิ์เป็นธรรมชาติตามสภาพที่แท้จริง ไม่เสแสร้งหรือปรุงแต่งและมีความคิดแจ่มใส บริสุทธิ์ สนุกสนานไม่มีความคิดยึดติดต่อสิ่งใด ไม่เคร่งเครียด

5.2 ทฤษฎีโครงสร้างทางเชาว์ปัญญา (The Structure of Intellect)

กิลฟอร์ด (Guilford, 1950 อ้างถึงใน อาร์ ริงลินท์, 2526 : 24 - 29) ได้อธิบายโครงสร้างของสมรรถภาพทางสมองไว้ 3 มิติ ดังนี้

มิติที่ 1 เนื้อหา (Content) หมายถึง ข้อมูลหรือสิ่งเร้าที่เป็นสื่อ ในการคิด ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ คือ

1. ภาพ (Figural) หมายถึง ข้อมูลที่เป็นรูปธรรมที่จะรับรู้และทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิดได้ เช่น ภาพต่าง ๆ
2. สัญลักษณ์ (Symbol) หมายถึง ข้อมูลที่อยู่ในรูปของเครื่องหมายต่าง ๆ เช่น ตัวอักษร โน้ตดนตรี ตัวเลข รวมทั้งสัญลักษณ์ต่าง ๆ
3. ภาษา (Semantic) หมายถึง ข้อมูลที่อยู่ในรูปถ้อยคำที่มีความหมายต่าง ๆ สามารถใช้ติดต่อสื่อสารได้ เช่น พ่อ แม่ โกรธ ชอบ ดีใจ เสียใจ แต่บางอย่างไม่อยู่ในรูปถ้อยคำก็มี เช่น ภาษาใบ้
4. พฤติกรรม (Behavioral) หมายถึง ข้อมูลที่เป็นการแสดงออก กิริยาอาการ การกระทำที่สามารถสังเกตเห็น รวมทั้งทัศนคติการรับรู้ การคิด เช่น การยิ้ม การแสดงความคิดเห็น

มิตีที่ 2 การคิด (Operation) หมายถึง มิตีที่แสดงลักษณะกระบวนการทำงานของสมองในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ลักษณะ คือ

1. การรู้จักและเข้าใจ (Cognition) หมายถึง ความสามารถในการตีความสมองเมื่อเห็นสิ่งเร้าแล้วเกิดการรับรู้ เข้าใจในสิ่งนั้น และบอกได้ว่าเป็นอะไรได้ทันทีทันใด เช่น เมื่อเห็นของเล่นรูปร่างกลม ๆ ทำด้วยยางผิวเรียบ ก็บอกได้ว่าเป็นลูกบอล

2. การจำ (Memory) หมายถึง ความสามารถในการเก็บสะสมความรู้ และข้อมูลต่าง ๆ ไว้ได้ และสามารถระลึกได้เมื่อต้องการออกมาในรูปเดิมได้ตามต้องการ เช่น การจำหมายเลขประจำตัว การท่องสูตรคูณ

3. การคิดแบบอนกนัย (Divergent Thinking) เป็นความสามารถในการคิดตอบสนองต่อสิ่งเร้าได้หลายรูปแบบ หลายแง่หลายมุมหลายทิศทาง คิดหาคำตอบได้โดยไม่จำกัดจำนวนมาก สิ่งเร้าที่กำหนดให้ในเวลาจำกัด เช่น ให้ออกสิ่งที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า น้ำ มาให้มากที่สุด

4. การคิดแบบเอกนัย (Convergent Thinking) เป็นความสามารถทางสมองของบุคคลที่สามารถสรุปข้อมูลที่ตีที่สุด จากข้อมูลที่กำหนดให้ และการสรุปเป็นคำตอบนั้น จะเน้นเพียงคำตอบเดียว เช่น การเลือกคำตอบในการทำข้อสอบแบบเลือกตอบ

5. การประเมินค่า (Evaluation) หมายถึง ความสามารถของบุคคลที่สามารถหาเกณฑ์มีสมเหตุสมผลเกี่ยวกับความดี ความงาม ความเหมาะสม จากข้อมูลที่กำหนดให้

มิตีที่ 3 ผลของการคิด (Products) เป็นมิตีที่แสดงถึงผลในการตอบสนองสิ่งเร้า ซึ่งเป็นวิธีการคิดตามมิตีที่ 2 ผลที่ออกมาเป็นมิตีที่ 3 ซึ่งแบ่งเป็น 6 ลักษณะคือ

1. หน่วย (Units) หมายถึง ส่วนย่อยๆ ที่ถูกแยกออกมามีคุณสมบัติเฉพาะของตนเองที่แตกต่างไปจากสิ่งอื่นๆ เช่น หมา แมว มด นก เป็นต้น

2. จำพวก (Classes) หมายถึง กลุ่มของสิ่งที่มีคุณสมบัติบางประการร่วมกัน เช่น สุนัข ปลาวาฬ คน เป็นพวกเดียวกัน เพราะต่างก็เลี้ยงลูกด้วยนมเหมือนกัน

3. ความสัมพันธ์ (Relations) หมายถึง ผลของการเชื่อมโยงความคิดแบบต่าง ๆ ตั้งแต่ 2 หน่วยเข้าด้วยกัน โดยอาศัยลักษณะบางประการเป็นเกณฑ์ อาจอยู่ในรูปของหน่วยกับหน่วย จำพวกกับจำพวก ระบบกับระบบ เช่น พระกับวัด นกกับบัว เป็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับที่อยู่อาศัย

4. ระบบ (System) หมายถึง การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของผลที่ได้หลายๆ คู่เข้าด้วยกันอย่างมีระบบ เช่น 2 4 6 8 ซึ่งเป็นระบบเลขคู่

5. การแปลงรูป (Transformation) หมายถึง การแปลงรูป ปรับปรุงการให้นิยามใหม่ การตีความหมาย การขยายความหรือการจัดองค์ประกอบของข้อมูลที่กำหนดให้เสียใหม่ เพื่อนำไปใช้ในวัตถุประสงค์อื่น เช่น การแปลงรูป

6. การประยุกต์ (Implications) หมายถึง ความเข้าใจในการนำข้อมูลไปใช้ ขยายความเพื่อการพยากรณ์หรือคาดคะเนข้อความในตรรกวิทยา “ประเภท ถ้า...แล้ว...” ก็เป็น พวกใช้การคาดคะเนโดยอาศัยเหตุและผล

ทฤษฎีแบบโครงสร้างทางสติปัญญานี้ นับว่าเป็นพื้นฐานในการศึกษาด้านความคิด สร้างสรรค์ เพราะกิลฟอร์ด (Guilford, 1967 : 138) อธิบายว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นลักษณะ ความคิดตอเนกนัย (Divergent Thinking) คือ ความคิดหลายทิศทาง หลายแง่หลายมุม คิดได้ กว้างไกล ซึ่งลักษณะความคิดนี้จะนำไปสู่การประดิษฐ์สิ่งแปลกใหม่เพิ่มขึ้น ข้อสรุปของกิลฟอร์ด นี้ทำให้มีการศึกษาเรื่องความคิดสร้างสรรค์อย่างกว้างขวางและลึกซึ้งในเวลาต่อมา

3. ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ตามแนวคิดของนักมนุษยนิยม

มาสโลว์ (Maslow) และโรเจอร์ส (Rogers) (ณัฐวรรณ ขนชัยภูมิ, 2541 : 35 อ้างอิงจาก Maslow และ Rogers) เป็นผู้ที่มิมีบทบาทสำคัญของแนวคิดกลุ่มนี้ โดยมีความคิดว่าผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ เป็นผู้ที่รู้จักตนเองตรงตามสภาพที่เป็นจริง เข้าใจตนเอง ริเริ่มและนำตนเองได้ สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มที่ มีอิสระเสรีภาพในการคิดตัดสินใจ เลือกทำสิ่งต่างๆ โดยไม่ให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน มองเห็นศักดิ์ศรีและคุณค่าของตนเอง และสามารถสร้างสรรค์ตนเอง และสังคมให้เกิดประโยชน์สุข

การที่บุคคลสามารถพัฒนาและไปถึงเป้าหมายดังกล่าวนี้กลุ่มมนุษยนิยมได้เน้น ถึงสถานการณ์ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ว่า จะต้องประกอบด้วย (มาสโลว์ Maslow)

3.1 ภาวะความปลอดภัยทางจิต กล่าวคือ

3.1.1 การยอมรับในค่าของคนแต่ละคน เคารพในสิทธิและความคิดเห็น

3.1.2 ไม่มีการตีราคา ประเมิน หรือเปรียบเทียบความคิดเห็นและผลงาน
ทุกคนทำงานด้วยความสบายใจ ไม่ต้องหวั่นวิตก และเกรงการถูกลงโทษหรือตำหนิ หรือ ตัดสินว่าไม่ดี

3.1.3 ความมั่นใจในตนเอง มีแนวโน้มที่จะตัดสินใจด้วยตนเอง และเต็มใจที่จะรับผิดชอบในความสำเร็จหรือความล้มเหลวของตนได้

3.2 ภาวะที่มีเสรีภาพในการแสดงออก กล่าวคือ

3.2.1 มีจิตใจกว้างที่จะเปิดรับประสบการณ์ เต็มใจจะรับรู้ความคิด มีความสนใจต่อเหตุการณ์ และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในโลก รวมทั้งประเด็นข้อถกเถียงที่ยังไม่ยุติ

3.2.2 ปรารถนาที่จะเล่นกับความคิด และสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ

4. ทฤษฎีความคิดสองลักษณะ

อาร์ รังสินันท์ (2532 : 506 – 510) แนวความคิดของทฤษฎีความคิดสองลักษณะเกี่ยวกับการทำงานของสมองของมนุษย์โดยเริ่มต้นศึกษาและทดลองของนักจิตวิทยาคลินิก ซึ่งมีแนวคิดเบื้องต้นว่า เฝ่าพันธุ์ของมนุษย์อยู่รอดสืบสายมาจนถึงคนรุ่นปัจจุบันได้ก็เพราะมนุษย์มีสมองอันชาญฉลาด ซึ่งเกิดจากการทำงานของสมองที่มีสองส่วน โดยแบ่งหน้าที่กันทำในแต่ละส่วน และจากการค้นคว้าทดลองเกี่ยวกับการทำงานของสมองสองซีกของมนุษย์มาเป็นเวลา 15 ปี นักวิทยาศาสตร์ ในปัจจุบันจึงสรุปได้ว่า มนุษย์แต่ละคนมีสมองสองซีก คือสมองซีกซ้ายและสมองซีกขวาซึ่งทำหน้าที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนต่อการรับรู้ความเป็นไปของสิ่งต่าง ๆ

ความคิดสร้างสรรค์ เกิดจากการทำงานของสมองซีกขวาซึ่งทำหน้าที่คิดจินตนาการความคิดแปลก ๆ ใหม่ ๆ ความซาบซึ้งในดนตรีศิลปะ เป็นต้น ส่วนสมองซีกซ้ายเป็นส่วนที่คิด และมีการทำงานออกมาเป็นรูปธรรม เช่น การวิเคราะห์การหาเหตุผล เป็นต้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

สมองซีกซ้าย	สมองซีกขวา
สรรหาถ้อยคำ	ไม่มีถ้อยคำ
วิเคราะห์	สังเคราะห์
ใช้เหตุผล	หยั่งรู้
เชิงตรรกวิทยา	ความคิดเชิงสร้างสรรค์
ความแบ่งแยก	ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
มีกาลเวลา	ไม่มีกาลเวลา
โน้มเข้าหากฎเกณฑ์ทางคณิตศาสตร์	โน้มเอียงเข้าหากฎเกณฑ์
	วิทยาศาสตร์และศิลปะของดนตรี

ดังนั้นหากสมองทั้งสองซีกได้มีการพัฒนาอย่างเหมาะสมก็จะสามารถทำคุณประโยชน์ต่าง ๆ แก่มนุษยชาติอย่างมหาศาล ทฤษฎีความคิดสองลักษณะจึงเป็นทฤษฎีพื้นฐานอีกทฤษฎีหนึ่งในการจัดและพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของบุคคล

5. ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์โอตา (The Model AUTA)

เป็นทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ที่เดวิส (Davis) และซัลลิแวน (Sullivan) คิดขึ้นในปี ค.ศ.1980 โดยอธิบายว่า ความคิดสร้างสรรค์สามารถส่งเสริมกระบวนการคิดสร้างสรรค์และจัดลำดับขั้นของการพัฒนาซึ่งมี 4 ลำดับขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การตระหนักรู้ (Awareness) ถึงความสำคัญของความคิดสร้างสรรค์เป็นขั้นตอนแรกที่จะทำให้บุคคลเพิ่มความสำนึกในเรื่องการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของแต่ละบุคคล เช่น การพัฒนาปรีชาญาณ การรู้จักและเข้าใจตนเอง ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเจริญก้าวหน้าและวิธีแก้ปัญหาในปัจจุบันและอนาคต

ขั้นตอนที่ 2 ความเข้าใจ (Understanding) ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและแจ่มแจ้งในธรรมชาติและความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง การที่บุคคลจะสนใจ และให้ความสำคัญกับความคิดสร้างสรรค์ที่เพิ่มขึ้นนั้น ก็ต่อเมื่อได้รับความรู้ เนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งจะช่วยให้บุคคลเข้าใจและเห็นความสำคัญยิ่งขึ้น สาระที่ควรจัดให้บุคคลได้เรียนรู้ได้แก่เรื่องต่อไปนี้

- 2.1 บุคลิกภาพของบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์
- 2.2 ลักษณะกระบวนการคิดสร้างสรรค์
- 2.3 ความสามารถสร้างสรรค์ด้านต่าง ๆ
- 2.4 ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์
- 2.5 แบบสอบถาม แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์
- 2.6 เทคนิควิธีการฝึกคิดสร้างสรรค์
- 2.7 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความคิดสร้างสรรค์

ขั้นตอนที่ 3 เทคนิควิธี (Techniques) เทคนิควิธีการที่ส่งเสริมและพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง เทคนิควิธีการ กลยุทธ์ในการฝึกกระบวนการ ความคิดสร้างสรรค์ เพื่อส่งเสริมให้เกิดผลผลิตสร้างสรรค์ซึ่งรวมเทคนิคและวิธีการต่อไปนี้ด้วย คือ

- 3.1 การระดมพลังสมอง (Brainstorming)
- 3.2 การคิดเชิงเทียบเคียง (Metaphoric Thinking)
- 3.3 การฝึกจินตนาการ (Imagery Training)

จากแนวคิดทางทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์ ทั้ง 5 ทฤษฎีอาจสรุปแนวคิดของทฤษฎีได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีความเชื่อว่าความคิดสร้างสรรค์ เป็นกระบวนการทางจิต (Psychological Process) กลุ่มนี้ ได้แก่ กลุ่มทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์ตามแนวคิดจิตวิทยาจิตวิเคราะห์และกลุ่มแนวคิดด้านมนุษยนิยม ทั้งสองกลุ่มนี้มองความคิดสร้างสรรค์ว่าเป็นลักษณะภายในจิตของแต่ละบุคคลซึ่งแตกต่างกันว่ามีวิธีการปรับตัวในลักษณะใด มากน้อยแค่ไหน ซึ่งขึ้นอยู่กับกลวิธานป้องกันตัว (Defense Mechanism) หรือการพัฒนาถึงศักยภาพอันสูงสุด (Self - Actualization) ของแต่ละบุคคล ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งมีความคิดสร้างสรรค์เป็นกระบวนการทางความคิด (Cognitive Process) กลุ่มนี้ได้แก่ แนวความคิดด้านองค์ประกอบสมรรถภาพทางสมอง แนวคิดด้านความคิดสองลักษณะและแนวคิดด้านพัฒนาการทางความคิดสร้างสรรค์ของ โอตา กลุ่มดังกล่าวนี้มองความคิดสร้างสรรค์ว่าเป็นกระบวนการทางการคิดที่สามารถส่งเสริมหรือพัฒนาให้เพิ่มขึ้นได้โดยแต่ละแนวความคิดก็มีความเชื่อเกี่ยวกับองค์ประกอบที่ส่งเสริมความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ที่แตกต่างกัน กล่าวคือ แนวความคิดด้านองค์ประกอบของสมรรถภาพทางสมองก็เน้นองค์ประกอบด้านการคิดแบบอเนกนัย (Divergent Thinking) ส่วนแนวคิดด้านความคิดสองลักษณะมองในด้านลักษณะทางกายภาพทางสมอง และแนวความคิดสร้างสรรค์โอตาก็เป็นลักษณะของการคิดแบบอเนกนัยเช่นเดียวกัน

ทางสมอง และแนวความคิดสร้างสรรค์เอดาก็เป็นลักษณะของการคิดแบบอเนกนัยเช่นเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตาม แนวคิดนี้ก็มีความเชื่อว่าสามารถที่จะเพิ่มประสิทธิภาพของความคิดสร้างสรรค์ได้ด้วยกระบวนการฝึกเช่นเดียวกัน

สรุปได้ว่าความคิดสร้างสรรค์คือความคิดหลายทิศทาง หลายแง่ หลายมุม คิดได้ กว้างไกลซึ่งลักษณะความคิดนี้จะนำไปสู่การประดิษฐ์สิ่งแปลกใหม่เพิ่มขึ้น ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ทฤษฎีของทอแรนต์ ในการสร้างเครื่องมือ เพื่อวัดความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียน ชั้นอนุบาลศึกษาปีที่ 2

6. คุณลักษณะของผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์

นักการศึกษาและนักจิตวิทยา ได้ศึกษาถึงคุณลักษณะของบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์ไว้ดังต่อไปนี้

ไรซ์ (Rice, 1970 : 69 อ้างถึงใน ณัฐวรรณ ชนชัยภูมิ, 2546 : 38) กล่าวว่า คนที่มีความคิดสร้างสรรค์มีลักษณะดังนี้

- 6.1 เป็นคนมีไหวพริบ
- 6.2 มีความสามารถในการประยุกต์ มีการตอบสนองที่แสดงออกถึงความคิดริเริ่ม มีความยืดหยุ่น
- 6.3 มีอิสระในการคิดและแสดงออก
- 6.4 สนใจที่จะมีประสบการณ์สิ่งต่างๆ และสังเคราะห์สิ่งที่ได้พบเห็น รวมกับความรู้สึกภายในใจ
- 6.5 มีความสามารถในการหยั่งรู้
- 6.6 มีความรู้เกี่ยวกับทฤษฎี และเข้าใจในคุณค่าของความงาม
- 6.7 รู้จักตนเอง เข้าใจจุดมุ่งหมายของสิ่งต่าง ๆ
- 6.8 เข้าใจสภาพของตนในกระบวนการที่ตนมีส่วนร่วม

ทอแรนต์ (อาร์ี พันธุ์มณี, 2527 อ้างอิงจาก Torance, 1965 : 63) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมความคิดสร้างสรรค์ของเด็กจะมีลักษณะดังต่อไปนี้

- 6.9 อยากรู้อยากเห็น มีความกระหายใคร่รู้เป็นนิจ
- 6.10 ชอบเสาะแสวงหา สำรวจศึกษา ค้นคว้าและทดลอง
- 6.11 ชอบซักถาม และถามคำถามแปลก ๆ
- 6.12 ข่างสงสัย เป็นเด็กที่มีความรู้สึกแปลกประหลาดใจในสิ่งที่พบเห็นเสมอ
- 6.13 ข่างสังเกต มองเห็นลักษณะที่แปลกผิดปกติหรือช่องว่างที่ขาดหายไปได้ง่ายและรวดเร็ว
- 6.14 ชอบแสดงออกมากกว่าจะเก็บกดถ้าสงสัยสิ่งใดก็จะถามหรือพยายามเอาคำตอบโดยไม่รีรอ

6.15 มีอารมณ์ขัน คิดและมองสิ่งต่าง ๆ รอบด้านในแง่มุมที่แปลกคิดไม่ถึง และ
สร้างอารมณ์ขันอยู่เสมอ

6.16 มีสมาธิในสิ่งที่ตนสนใจ

6.17 พอใจและสนุกสนานกับการใช้ความคิด

6.18 สนใจสิ่งต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง

6.19 มีความคิดเป็นของตัวเอง

6.20 มีความมั่นใจในตนเอง

6.21 มีจินตนาการ

กรมวิชาการ (2534 : 15) เสนอลักษณะของบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์มีลักษณะ
ดังนี้

6.22 เป็นตัวของตัวเองมีความคิดอิสระ ไม่ชอบตามอย่างใคร ไม่ยอมคล้อยตาม
ความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างง่ายดาย กล้าคิด กล้าแสดงออก ชอบแสดงความคิดเห็น ชอบคลุกคลี
ในสังคม ถือตัวเองเป็นศูนย์กลาง

6.23 รักที่จะก้าวไปข้างหน้าเต็มใจทำงานหนัก อุทิศเวลาให้งานมี ความมานะ
บากบั่นที่จะทำงานยากและซับซ้อนให้สำเร็จจนได้ เปิดรับประสบการณ์อย่างไม่หลีกเลี่ยงมี
ประสบการณ์อย่างกว้างขวาง มีความเต็มใจเสี่ยง ยากกรู้อยากเห็น ตื่นตัวที่จะรับรู้ตลอดเวลา
กระตือรือร้น ขยันหมั่นเพียร มีแรงจูงใจสูง มี Self Concept สูง

6.24 ไวต่อปัญหา รับรู้เร็วและง่าย มองการณ์ไกล มีความสามารถในการคิด
หลายแง่หลายมุม มีความสามารถในการแก้ปัญหา ใช้ความคิดได้อย่างคล่องแคล่วมีความ
ยืดหยุ่นพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงวิธีเก่ามาสู่แนวใหม่ หรือวิธีการใหม่ ช่างสงสัย และมีนิสัยที่จะคิด
หาคำตอบ

6.25 มีความสามารถในการใช้สมาธิ มีความสามารถในการพินิจพิเคราะห์อย่างถี่ถ้วน

6.26 มีความคิดริเริ่ม ชอบคิดชอบทำสิ่งที่ซับซ้อนและแปลกใหม่ชอบความ
ยุ่งยากซับซ้อนและสามารถใช้คำถามซักถามสิ่งที่ต้องการจะรู้

6.27 ยอมรับในสิ่งที่ไม่แน่นอน และสิ่งที่เป็นข้อขัดแย้งอดทนต่อสิ่งที่ยัง ไม่แน่ชัด
ไม่ขลาดกลัวต่อสิ่งที่ยังไม่ทราบ สิ่งที่ลึกลับและน่าสงสัย กลับรู้สึกพึงพอใจและตื่นเต้นที่จะ
เผชิญกับ สิ่งเหล่านั้น

6.28 มีความอดทนต่อความไม่เป็นระเบียบไม่ชอบทำตามระเบียบหรือกฎเกณฑ์
ไม่ค่อยมีความสม่ำเสมอ และไม่ชอบถูกบังคับ

6.29 มีอารมณ์ขัน ชอบคิดเล่นไปเรื่อย ๆ มีจินตนาการ

สรุปได้ว่า บุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์มีลักษณะเป็นผู้ชอบทดลอง สิ่งใหม่ ๆ อยากรู้อยากเห็นชอบการเปลี่ยนแปลง มีความกล้า ชอบสิ่งท้าทาย เป็นตัวของตัวเองมีความคิดอิสระ อดทน มีความยืดหยุ่น ไม่ซ้ำแบบใคร ไม่คล้อยตามอื่นง่าย ๆ มีความกระตือรือร้นตลอดจนมีอารมณ์ขัน ชอบเสาะแสวงหา ชอบซักถาม ช่างสงสัย ช่างสังเกต ชอบแสดงออก มีสมาธิ พอใจและสนใจสิ่งต่างๆ มีจินตนาการ มีความคิดริเริ่ม ยอมรับในสิ่งที่ไม่แน่นอน สิ่งลึกลับที่น่าสงสัย

7. กิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาความคิดสร้างสรรค์

อารี พันธุ์ณี (2540 : 71) กล่าวว่ากิจกรรมที่เด็กแสดงความสามารถสร้างสรรค์นั้นมีอยู่แทบทุกกิจกรรมที่จัดสอนในหลักสูตร หรือทุกมวลประสบการณ์ที่โรงเรียน จัดให้แก่เด็ก เป็นต้นว่า ในกิจกรรมด้านศิลปะ การวาดภาพ ระบายสี กิจกรรมการเคลื่อนไหว กิจกรรมทางด้านดนตรี การร้องเพลง การเล่นดนตรีทุกชนิด งานปั้น กิจกรรมทางด้านภาษาไทย เป็นต้น ซึ่งทั้งนี้ต้องอาศัยเทคนิควิธีสอนและการจัดกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ดังตัวอย่างเช่น

7.1 กิจกรรมทางภาษา

กิจกรรมทางภาษาสามารถจัดได้หลาย ๆ รูปแบบ เพราะรวมเอาทักษะทั้ง 4 ด้าน คือ การฟัง การอ่าน การพูด และการเขียนไว้ด้วยกัน และภาษายังเป็นสื่อในการแสดงออกทางความคิดและการกระทำด้วย จุดมุ่งหมายของกิจกรรมนี้คือ

7.1.1 ฝึกความคิดคล่องแคล่ว ความคิดยืดหยุ่น ความคิดริเริ่ม ความคิดละเอียดลออ

7.1.2 ฝึกการแสดงออกทางความคิด

7.1.3 ฝึกความกล้าคิด กล้าพูด

7.1.4 ฝึกการบรรยายอย่างสร้างสรรค์

7.1.5 ส่งเสริมความคิดจินตนาการ

ตัวอย่างกิจกรรม เช่น กิจกรรมตั้งชื่อจากเรื่องสั้นให้มากที่สุด กิจกรรมแต่งเรื่องจากภาพกิจกรรมเรียงคำเป็นความเรียง กิจกรรมปริศนาคำทาย เป็นต้น

7.2 กิจกรรมความคิดคำนึง

กิจกรรมความคิดคำนึงเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดความคิดและการแสดงความรู้สึกต่อสิ่งเร้าที่กำหนดให้ เพื่อฝึกให้เป็นคนกล้าคิด กล้าเล่นกับจินตนาการของตน และพร้อมทั้งพยายามสร้างจินตนาการให้เป็นผลสำเร็จหรือผลิตเป็นผลงานได้ จุดมุ่งหมายของกิจกรรมนี้คือ

7.2.1 ส่งเสริมความกล้าคิด กล้าเดาอย่างอิสระ

7.2.2 ส่งเสริมความคิดอเนกนัย

7.2.3 ส่งเสริมให้บรรยายความรู้สึกและความคิดของคน

7.2.4 ส่งเสริมความมีอารมณ์ขัน

7.2.5 ส่งเสริมจินตนาการ

7.2.6 ฝึกความว่องไวในการสังเกต

ตัวอย่างกิจกรรม เช่น กิจกรรมสงสัยให้ทาย โดยให้ทายวัตถุในถุงกิจกรรม ตั้งชื่อน้ำหอม กิจกรรมแต่งเรื่องจากหัวข้อที่สมมติขึ้น เช่น หัวข้อ “แมวไม่กินปลา” เป็นต้น

7.3 กิจกรรมสร้างสรรค์ทางศิลปะ

กิจกรรมสร้างสรรค์ทางศิลปะเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับความสนใจ ความสามารถ และสอดคล้องกับหลักพัฒนาการของเด็กเป็นอย่างดีกิจกรรมสร้างสรรค์ จึงไม่เพียงแต่ส่งเสริมการประสานสัมพันธ์ระหว่างกล้ามเนื้อ-ตา และการผ่อนคลายความเครียดทางอารมณ์ที่อาจมีเท่านั้น แต่ยังเป็นการส่งเสริมความคิดอิสระ ความคิดจินตนาการ ฝึกการรู้จักทำงานด้วยตนเอง และฝึกการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ทั้งทางแนวคิดและการกระทำซึ่งถ่ายทอดออกมาเป็นผลงานทางศิลปะ และนำไปสู่การเรียนรู้ เขียนอ่านอย่างสร้างสรรค์ต่อไป จุดมุ่งหมายของกิจกรรมนี้คือ

7.3.1 ส่งเสริมความคิดอิสระ

7.3.2 ส่งเสริมความมั่นใจ กล้าคิด กล้าแสดงออก

7.3.3 ส่งเสริมความคิดริเริ่ม ความคิดละเอียดลออ ความคิดยืดหยุ่น

ความคิดคล่องตัว หรือความคิดอเนกนัย

7.3.4 ส่งเสริมความคิดจินตนาการ

7.3.5 ส่งเสริมการรู้จักทำงานด้วยตนเอง

7.3.6 ส่งเสริมให้เด็กสร้างผลงานขึ้น

ตัวอย่างกิจกรรมสร้างสรรค์ทางศิลปะ ได้แก่ การวาดภาพ เช่น การวาดภาพตามความพอใจ การวาดภาพจากประสบการณ์ การวาดภาพจากการฟังนิทาน การวาดภาพจากเสียงเพลง หรือการวาดภาพจากสิ่งเร้าที่กำหนด เป็นต้น

7.4 กิจกรรมสร้างสรรค์ทางประดิษฐ์

กิจกรรมการประดิษฐ์ เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ได้เป็นอย่างดี ส่งเสริมให้เด็กคิดจินตนาการ และสร้างจินตนาการออกมาเป็นผลงาน ดังที่กล่าวไว้ บุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์จะไม่เพียงแต่คิดแล้วเฉย แต่คิดแล้วพยายามหาทางให้ความคิดเปิดเป็นผลงานขึ้นมา ดังนั้นการคิดประดิษฐ์จึงมักรวมเอาความคิดในเรื่องการต่อเติม ดัดออก ปรับขยาย ทำให้ใหญ่ ทำให้เล็กลง แต่งเติมแถมสี ทำให้เคลื่อนไหวได้ หรือใช้แทนกันได้ สิ่งเหล่านี้จึงมักอาศัยการฝึกฝน ฝึกหัด ลงมือปฏิบัติจริง ๆ เพื่อกระตุ้นความสนใจ และสามารถต่อโยงความคิดความสนใจต่อไป และสามารถปฏิบัติคิดค้นงาน ที่ต้องอาศัยความคิดชำนาญในระดับสูงขึ้นไป จุดมุ่งหมายของกิจกรรมนี้คือ

7.4.1 ส่งเสริมความคิดและการถ่ายทอดออกมาเป็นผลงาน

7.4.2 ฝึกการแก้ปัญหา

7.4.3 ฝึกความขยัน ช่างคิด ช่างทำ

7.4.4 ส่งเสริมความเป็นนักประดิษฐ์ คิดค้น

7.4.5 ฝึกการทำงานด้วยตนเองตามลำพัง

ตัวอย่างกิจกรรม เช่น ให้นักเรียนคิดประดิษฐ์เศษวัสดุที่เลือก และแต่งเติม

แถมสีตามใจชอบ

7.5 กิจกรรมสร้างสรรค์ทางดนตรีและการเคลื่อนไหว

กิจกรรมดนตรีและการเคลื่อนไหว เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เด็กฟังอย่างสร้างสรรค์ คิดจินตนาการและถ่ายทอดออกมาอย่างอิสระ เป็นการบรรยาย เขียน หรือแสดงท่าทางและกิจกรรมการเคลื่อนไหวต่าง ๆ เช่น ให้เด็กฟังเสียงเพลงแล้วบอกความรู้สึก หรือต่อเติมประโยค ให้สัมพันธ์กับประโยคต้น หรือแสดงท่าทางตามจินตนาการของตนจุดมุ่งหมายของกิจกรรมนี้คือ

7.5.1 ฝึกความซาบซึ้งในดนตรี และสามารถแสดงออกด้วยการบรรยายแสดงท่าทางให้สมจริงได้

7.5.2 ฝึกคิดจินตนาการในการแสดงตามบทที่กำหนด

7.5.3 ฝึกความกล้าในการคิด การแสดงออก

7.5.4 ฝึกความไวในการสังเกต

7.5.5 ฝึกความเชื่อมั่นในตนเอง

ตัวอย่างกิจกรรม เช่น ให้นักเรียนฟังเสียงจากเทป แล้วให้บอกหรือบรรยายว่าเสียงที่ได้ยินทำให้นักถึงอะไร

✓ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2536 : 13 - 14) ได้กล่าวถึงกิจกรรมสร้างสรรค์ที่ควรจัดให้กับเด็กปฐมวัยไว้ดังนี้

1. การวาดภาพและระบายสี

1.1 การวาดภาพด้วยสีเทียนหรือสีไม้

1.2 การวาดภาพด้วยสีน้ำ เช่น พู่กัน ฟองน้ำ

1.3 การละเลงสีด้วยนิ้วมือ

2. การเล่นกับสีน้ำ

2.1 การเป่าสี

2.2 การหยดสี

2.3 การเทสี

3. การพิมพ์ภาพ
 - 3.1 การพิมพ์ภาพด้วยส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย
 - 3.2 การพิมพ์ภาพด้วยวัสดุ พืช ผัก ต่าง ๆ
4. การปั้น เช่น ดินเหนียว ดินน้ำมัน แป้งโด ฯลฯ
5. การพับ ฉีก ตัดปะ
 - 5.1 การพับอย่างง่าย
 - 5.2 การฉีก ปะ
 - 5.3 การตัดปะ
6. การประดิษฐ์
 - 6.1 ประดิษฐ์เศษวัสดุต่าง ๆ
 - 6.2 การร้อย เช่น ลูกปัด หลอดกาแฟ หลอดด้าย ฯลฯ
 - 6.3 การสาน เช่น สานกระดาษ ไบคอง ไบมะพร้าว ฯลฯ

สรุปได้ว่าการจัดกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาความคิดสร้างสรรค์นั้นสามารถจัดกิจกรรมได้อย่างหลากหลาย และน่าสนใจ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมทางภาษาสามารถจัดได้หลาย ๆ รูปแบบ เพราะรวมเอาทักษะทั้ง 4 ด้าน คือ การฟัง การอ่าน การพูด และการเขียนไว้ด้วยกัน กิจกรรมความคิดคำนึงเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดความคิดและการแสดงความรู้สึกต่อสิ่งเร้าที่กำหนดให้ กิจกรรมสร้างสรรค์ทางศิลปะเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับความสนใจความสามารถและสอดคล้องกับหลักพัฒนาการ กิจกรรมสร้างสรรค์ทางการประดิษฐ์เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ได้เป็นอย่างดี ส่งเสริมให้เด็กคิดจินตนาการ และกิจกรรมสร้างสรรค์ทางดนตรีและการเคลื่อนไหว เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เด็กฟังอย่างสร้างสรรค์ คิดจินตนาการและถ่ายทอดออกมาอย่างอิสระ

8. การวัดความคิดสร้างสรรค์

การวัดความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธีดังนี้
ทอแรนซ์ (อาร์ รังสินนท์, 2527 : อ้างถึงใน Torrance, 1965 : 63)

8.1 การสังเกตพฤติกรรม เป็นวิธีการที่พ่อแม่ ครู ผู้ปกครอง สามารถใช้การสังเกตพฤติกรรมให้เป็นประโยชน์ได้ เพราะบุคคลดังกล่าวอยู่ใกล้ชิดและรู้จักเด็กดีกว่าบุคคลอื่น แต่มีข้อสังเกตว่า ครูและผู้ปกครองควรทราบและเข้าใจพฤติกรรมความคิดสร้างสรรค์ที่เด็กแสดงออกได้ถูกต้อง มิฉะนั้นจะทำให้ผลของการสังเกตผิดพลาดไป เพราะเท่าที่ปรากฏครุมักเข้าใจว่า เด็กที่มีสติปัญญาดี มีระเบียบวินัยและเชื่อฟังครู เป็นเด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์

8.2 การวาดภาพ หมายถึง การให้เด็กวาดภาพจากสิ่งเร้าที่กำหนดเป็นการถ่ายทอดความคิดเชิงสร้างสรรค์ออกมาเป็นรูปธรรม และสามารถสื่อความหมายได้ สิ่งเร้าที่กำหนดให้เด็กอาจเป็นวงกลม สีเหลี่ยม แล้วให้เด็กวาดต่อเติมให้เป็นภาพ ลักษณะดังกล่าวได้มี

การทดลองใช้และศึกษากันมาเป็นเวลานานแล้ว เช่น การใช้จุดวงกลมเล็กๆ 40 จุด จำนวน 50 ชุด เป็นสิ่งเร้าให้เด็กวาด แล้วพิจารณาความคิดคล่องแคล่ว ความคิดริเริ่ม และความคิดยืดหยุ่นจากภาพที่เด็กวาด

8.3 รอยหยดหมึก (Inkblots) หมายถึง การให้เด็กดูภาพรอยหยดหมึกแล้วคิดตอบจากภาพที่เด็กเห็น มักใช้กับเด็กวัยประถมศึกษาเพราะเด็กสามารถอธิบายได้ดีเด็กจะได้รับ การพิจารณาจากความสามารถในการคิดประดิษฐ์ อารมณ์ขัน ลักษณะจินตนาการ ความรู้สึก และความสามารถในการรับรู้ที่ติดต่อยหยดหมึก

8.4 การเขียนเรียงความและงานศิลปะ หมายถึง การให้เด็กเขียนเรียงความจากหัวข้อที่กำหนด และการประเมินจากงานศิลปะของนักเรียนนักจิตวิทยามีความเห็นสอดคล้องกันว่าเด็กในวัยประถมศึกษามีความสำคัญยิ่ง หรือจัดเป็นช่วงวิกฤติของการพัฒนาความคิดเชิงสร้างสรรค์ เด็กมีความสนใจในการเขียนสร้างสรรค์และแสดงออกเชิงสร้างสรรค์ในงานศิลปะจากการศึกษาประวัติบุคคลสำคัญของนักประดิษฐ์ นักวิทยาศาสตร์เอกของโลก เช่น นิวตัน เจมส์ ฮิลเลอร์ และปาสคาล พบว่าบุคคลเหล่านี้ได้แสดงแนวสร้างสรรค์ด้วยการประดิษฐ์และสร้างผลงานชิ้นแรกเมื่ออยู่ในวัยประถมศึกษาเป็นส่วนใหญ่

เด็กช่วงวัยนี้จะมีพัฒนาการทางภาษาดี การเขียนบรรยายหรือแสดงความรู้สึก จินตนาการเป็นที่สนใจของเด็ก

8.5 แบบทดสอบ หมายถึง การให้เด็กทำแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ มาตรฐาน ซึ่งเป็นผลมาจากการวิจัยเกี่ยวกับธรรมชาติของความคิดสร้างสรรค์ แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์มีทั้งใช้ภาษาเป็นสื่อ และที่ใช้ภาพเป็นสื่อ เพื่อเร้าให้เด็กแสดงออกเชิงความคิดสร้างสรรค์ แบบทดสอบมีการกำหนดเวลาด้วย ปัจจุบันก็เป็นที่ยอมรับมากขึ้น เช่น แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ของกิลฟอร์ด แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ ของทอแรนต์ เป็นต้น

สรุปได้ว่าการวัดความคิดสร้างสรรค์นั้นสามารถมีวิธีวัดได้อย่างหลากหลาย และน่าสนใจ ไม่ว่าจะเป็นการสังเกต การวาดภาพ รอยหยดหมึก การเขียนเรียงความและงานศิลปะ แบบทดสอบ โดยเฉพาะแบบทดสอบเป็นที่ยอมรับกันมาก เช่นแบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ของกิลฟอร์ด แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ของทอแรนต์ ซึ่งเป็นวิธีวัดที่เหมาะสมกับนักเรียนในระดับปฐมวัยมากที่สุด

9. การประเมินความคิดสร้างสรรค์

อาร์ พันธ์มณี (2540 : 209) กล่าวว่า การประเมินความคิดสร้างสรรค์ เป็นการตรวจให้คะแนนความคิดสร้างสรรค์ แบ่งออกเป็น 4 ด้านดังนี้

9.1 ความคิดคล่องแคล่ว หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการคิดหาคำตอบ ให้ได้อย่างคล่องแคล่ว รวดเร็ว และมีปริมาณการตอบสนองได้มากในเวลาจำกัด

คะแนนความคิดคล่องตัวคือคะแนนที่ได้จากการวาดภาพที่ชัดเจน สื่อความหมายได้ในแต่ละกิจกรรม เช่น กิจกรรมชุดที่ 1 ความคิดคล่องตัวมีเพียง 1 คะแนน กิจกรรมชุดที่ 2 คะแนนความคิดคล่องตัวสูงสุด 10 คะแนน และกิจกรรมชุดที่ 3 คะแนนความคิดคล่องตัว 30 คะแนน

9.2 ความคิดริเริ่ม หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการคิด สิ่งแปลกใหม่ไม่ซ้ำกับผู้อื่น โดยใช้เกณฑ์คำตอบที่เด็กตอบมากตั้งแต่ 1-5 เปอร์เซ็นต์ จัดเป็นความคิดแปลก และได้คะแนนมากที่สุด คำตอบที่นักเรียนตอบมากกว่า 5 เปอร์เซ็นต์ จัดเป็นความคิดธรรมดา ได้คะแนนต่ำตั้งแต่ศูนย์ขึ้นไป

9.3 ความคิดละเอียดลออ หมายถึง ความคิดในรายละเอียดที่นำมาตกแต่งความคิดครั้งแรกให้สมบูรณ์แล้วทำให้ภาพชัดเจนและได้ความหมายสมบูรณ์ดังในภาพที่มีรายละเอียดแต่ละส่วนให้คะแนนส่วนละ 1 คะแนน การคิดคะแนนความคิดละเอียดลออในช่วงคะแนน เช่น จาก 1-5 = 1 คะแนน เป็นต้น

9.4 ความคิดยืดหยุ่น หมายถึง ความสามารถในการคิดได้หลายทิศทาง หลายประเภท หลายชนิด หลายกลุ่ม และคำตอบไม่ได้จัดอยู่ในกลุ่มหรือประเภทเดียวกัน เช่น วงกลมวาดเป็นรูปอะไรได้บ้าง คำตอบเป็น ลูกฟุตบอล ลูกเทนนิส ลูกกอล์ฟ ลูกบาสเกตบอล จานข้าว หน้าปัดนาฬิกา เหยียดสตางค์ ดวงดา ปากถ้วยแก้ว พัดลม กระจุก แหวน ดวงไฟรถยนต์ เป็นต้น เมื่อนำคำตอบมาจัดประเภท สามารถจัดได้เป็นประเภทดังนี้

เครื่องกีฬา ได้แก่ ลูกฟุตบอล ลูกเทนนิส ลูกกอล์ฟ ลูกบาสเกตบอล

เครื่องประดับ ได้แก่ แหวน หน้าปัดนาฬิกา

เครื่องใช้ในครัว ได้แก่ จานข้าว ปากถ้วยแก้ว

อุปกรณ์รถยนต์ ได้แก่ ดวงไฟรถยนต์

เครื่องใช้ในบ้าน ได้แก่ พัดลม

อวัยวะ ได้แก่ ดวงตา

เงิน ได้แก่ เหยียดสตางค์

ความคิดยืดหยุ่นในตัวอย่างสามารถแบ่งได้ถึง 7 ประเภท หรือกลุ่ม ก็จะได้คะแนนกลุ่มละหรือประเภทละ 1 คะแนน รวมเป็น 7 คะแนน

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการวัดความคิดสร้างสรรค์ตามองค์ประกอบความคิดสร้างสรรค์เพียง 3 ด้าน ได้แก่ ความคิดคล่องแคล่ว ความคิดริเริ่ม และความคิดละเอียดลออ ส่วนความคิดยืดหยุ่นนั้นไม่สามารถวัดกับเด็กระดับอนุบาลได้เพราะเด็กยังแยกแยะ หรือจัดกลุ่มจัดประเภท ในความสามารถในการคิดได้หลายทิศทางได้

กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์

1. ความหมายของกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์

กิจกรรมสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมที่มุ่งให้เด็กได้รับการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาอย่างเหมาะสมตามวัย ซึ่งนักการศึกษาได้ให้ความหมายของกิจกรรมสร้างสรรค์ไว้ซึ่งจะขอยกตัวอย่างดังนี้

องค์การ อิมทรีมพริย และคณะ (2526 : 279 – 282) ได้กล่าวถึงกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ว่า เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกอย่างอิสระช่วยให้เด็กเกิดความสุขสนานเพลิดเพลินในการทำงาน มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความคิดสร้างสรรค์ มีเหตุผลรู้จักสังเกต มีความสามารถในการประยุกต์ใช้ เป็นผู้กล้าตัดสินใจ และฝึกให้เป็นผู้ที่มีความสามารถในการแก้ปัญหา

วิรุณ ตั้งเจริญ (2539 : 63 – 68) กล่าวว่า ศิลปะช่วยให้เกิดการพัฒนาด้านพฤติกรรมในการทำงาน บุคลิกภาพ การแสดงออกทางอารมณ์ และความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อมั่นในตนเอง ช่วยให้คิดเป็นทำเป็น และแก้ปัญหาเป็นการส่งเสริมพฤติกรรมทางสังคม ได้แก่ การเอื้อเฟื้อ การร่วมมือและการเปลี่ยนความคิด สำหรับกรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ (2539 : 15) กล่าวว่า กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาเด็กให้แสดงออกทางอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยใช้ศิลปะหรือวิชาการต่างๆ เป็นเครื่องมือ นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2532 : 6 – 15) ได้สรุปถึงประโยชน์ของกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ ดังนี้

1. เด็กได้แสดงออกอย่างอิสระ ส่งเสริมอิสรภาพในการทำงาน ในขณะที่เดียวกัน เด็กก็จะสามารถเปลี่ยนความคิดของคนกับเพื่อน ๆ ได้
2. เด็กมีสุนทรียภาพต่อสิ่งแวดล้อม รู้จักชื่นชมและมีทัศนคติต่อสิ่งต่างๆ ส่งเสริมให้รู้จักสังเกต
3. เด็กเกิดความพอใจและสนุกสนาน การพูดคุยและเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อน เป็นโอกาสที่เด็กแสดงออก ซึ่งความคิดของเขาและเป็นการพัฒนาภาษาไปด้วย

สรุปได้ว่า กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการเด็กในด้านต่าง ๆ โดยมุ่งเน้นให้เด็กได้แสดงออกอย่างอิสระ ครูเป็นเพียงผู้สนับสนุนให้เด็กมีความมั่นใจ ซึ่งจะส่งผลต่อพัฒนาการทางภาษาด้านการสื่อสารความหมายได้จากการทำผลงานเพื่อสื่อให้เห็นแนวคิดอย่างชัดเจน

2. จุดมุ่งหมายของการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์

วราภรณ์ รักวิชัย (ม.ป.ป. : 49) กล่าวว่ากิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์มีจุดมุ่งหมายที่จะฝึกเด็กให้ได้แสดงออกอย่างผู้มีลักษณะสร้างสรรค์ รู้จักการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้รวดเร็ว

นอกจากนั้นกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ความเป็นกิจกรรมที่เสรีที่เด็กทุกคนสามารถจะทำได้เมื่อคนเกิดความต้องการพอใจและสนใจ

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2523 : 40 – 41) กล่าวว่า การจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์มีจุดมุ่งหมาย เพื่อเป็นการสร้างนิสัยให้กับเด็กและเพื่อให้เหมาะสมกับวุฒิภาวะของเด็กโดยมิได้มุ่งหวังพัฒนาให้เป็นศิลปิน แต่เราจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้และมีประสบการณ์ทางด้านศิลปะมีความคิดที่ติดต่อกับศิลปะ ฉะนั้นการจัดกิจกรรมศิลปะจึงมุ่งผลกระทบต่อการพัฒนาเด็กให้เป็นบุคลากรที่มีคุณค่าต่อสังคมมากขึ้น

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2536 : 13) ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของกิจกรรมสร้างสรรค์ (ศิลปะศึกษา) ไว้ในแผนการจัดประสบการณ์ชั้นอนุบาลปีที่ 1 ดังนี้

- 2.1 เพื่อพัฒนากล้ามเนื้อมือ และตา
- 2.2 เพื่อพัฒนาประสาทสัมผัสระหว่างมือกับตา
- 2.3 เพื่อส่งเสริมคุณธรรมด้านความอดทนความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ความรับผิดชอบ
- 2.4 เพื่อให้เกิดความเพลิดเพลิน ชื่นชมในสิ่งที่สวยงาม
- 2.5 เพื่อส่งเสริมให้มีอารมณ์ร่าเริงแจ่มใส ผ่อนคลายความเครียด
- 2.6 เพื่อส่งเสริมการปรับตัวในการทำงานร่วมกับผู้อื่น
- 2.7 เพื่อส่งเสริมแสดงออกและมีความมั่นใจในตนเอง
- 2.8 เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ
- 2.9 เพื่อฝึกทักษะการสังเกต การคิด และการแก้ปัญหา
- 2.10 เพื่อพัฒนาภาษา อธิบายผลงานของตนได้
- 2.11 เพื่อส่งเสริมให้เกิดความสนใจและเข้าใจธรรมชาติรอบตัว

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้เด็ก มีพัฒนาการครบทุกด้าน ซึ่งได้แก่ ด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา เพื่อเป็นบุคลากรที่มีคุณค่าต่อสังคมในอนาคต

วิรุณ ตั้งเจริญ (2526 : 26 – 28) ได้กล่าวว่า กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์สำหรับเด็กสามารถส่งเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับเด็กหลาย ๆ ด้านคือ

2.12 ประสบการณ์ในการสำรวจตรวจสอบ เป็นการส่งเสริมให้เด็กได้เผชิญกับความจริงเกี่ยวกับสัตว์ พืช คน สถานที่ และเหตุผลต่างๆ เป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้สำรวจตรวจสอบ สอบถาม สอบสวนเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ พ่อแม่และครูควรจะได้สนับสนุนให้เกิดการค้นคว้าหรือสำรวจตรวจสอบธรรมชาติหรือวัตถุต่างๆ ด้วย โดยเปิดโอกาสให้เด็กได้ค้นหาสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเองซึ่งอาจช่วยตั้งคำถามเพื่อช่วยกระตุ้นการสำรวจตรวจสอบของเด็ก เช่น ดอกไม้สีอะไร สีเหมือนกันหมดไหม ยีราฟกับช้างใครสูงกว่ากัน วัชรูปร่างคล้ายกับอะไร

หางมันยาวแคไหนด เป็นต้น ประสบการณ์ในการสำรวจตรวจสอบสภาพแวดล้อมนี้มีผลต่อพื้นฐานการแสดงออกทางศิลปะของเด็กเป็นอย่างมาก

2.13 ประสบการณ์ทางด้านวัสดุอุปกรณ์ เป็นการย้ำทางด้านการศึกษาทดลองค้นคว้า และสอบถามวัสดุอุปกรณ์ เช่น เมื่อเด็กปั้นดินเป็นรูปสัตว์ หรือรูปทรงอื่นๆ เด็กจะได้รับประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับคุณสมบัติของดินหรือเด็กเขียนภาพด้วยสีโปสเตอร์ด้วยประสาทสัมผัสของเด็กเองและเมื่อกิจกรรมศิลปะค่อย ๆ ขยายวงกว้างจากวัสดุอุปกรณ์ไม่กี่อย่างไปสู่วัสดุอุปกรณ์มากมายหลายอย่างเด็กก็จะได้มีประสบการณ์กับวัสดุอุปกรณ์มากขึ้นด้วย นอกจากนี้ควรใช้คำถามเพื่อกระตุ้นความนึกคิดของเด็ก เช่น เมื่อสีสองสีซึมเข้าหากันมันเกิดอะไรขึ้น ฉีกกระดาษอย่างไรจึงจะตรง ระบายสีให้เรียบจะใช้พู่กันแบบไหนดี ถ้าเขียนภาพลงบนกระดาษเปียกจะเกิดอะไรขึ้น เป็นต้น

2.14 ประสบการณ์ทางด้านความรู้สึกสัมผัสเป็นประสบการณ์ที่เน้นถึงการรับรู้หรือความรู้สึกสัมผัสที่เด็กมีต่อสภาพแวดล้อมรอบตัว ซึ่งประสาทสัมผัสที่ด้อยช่วยให้การดำรงชีวิตเป็นไปอย่างมีความหมายยิ่งขึ้นทั้งในด้าน รูป รส กลิ่น เสียงการสัมผัสวัตถุ ความรู้สึกจากการเห็น การได้แยกแยะการได้รับรู้กลิ่นของสิ่งนั้นกระบวนการเช่นนี้เป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับการเรียนรู้สภาพแวดล้อมของเด็กปฐมวัยทั้งสิ้น และย่อมมีผลโดยตรงต่อการสร้างสรรค์ศิลปะของเด็กด้วยซึ่งอาจใช้คำถามช่วยในการกระตุ้นความรู้สึกนึกคิดของทางด้านประสาทสัมผัส เช่น ผิวของมะนาวต่างกับผิวของก้อนหินอย่างไร เมื่อฝนตกหนูรู้สึกอย่างไร เสียงลมผ่านต้นไม้ดังอย่างไร เป็นต้น

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เป็นการจัดประสบการณ์ ด้านศิลปะศึกษาให้กับเด็กปฐมวัยโดยเน้นกระบวนการทำงานให้เด็กมีโอกาสแสดงออกอย่างเสรี เกิดความเพลิดเพลินสนุกสนาน มีจินตนาการ ความคิดริเริ่มอย่างอิสระ การทดลอง ค้นคว้า และค้นพบด้วยตนเอง เป็นการส่งเสริมให้เด็กมีการพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม จิตใจ และสติปัญญา ให้เด็กมีการพัฒนาบุคลิกภาพ และความคิดสร้างสรรค์ซึ่งส่งผลต่อพัฒนาการการสื่อความหมายของเด็กจากผลงานที่ได้คิดค้นขึ้นด้วยตนเอง

3. ประเภทของกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์

จิตทนายวรรณ เดือนฉาย (2541 : 127) ได้สรุปถึงเนื้อหาศิลปะชั้นอนุบาลศึกษาปีที่ 2 ไว้ดังนี้

3.1 การปูพื้นฐานให้เด็กมองเห็นความสวยงามทางศิลปะ ได้แก่ ฝึกให้ สังเกต และสัมผัสสิ่งต่างๆรอบตัวที่มีรูปร่างเหมือนกันหรือแตกต่างกันให้เด็กช่วยกันจัดแจกันจัดมุมห้อง หรือนำสิ่งประดิษฐ์สำเร็จรูปมาตกแต่งห้องเรียน เป็นต้น

3.2 การวาดภาพระบายสี ได้แก่ การวาดภาพโดยเสรี การป่ายสีด้วยพู่กัน การระบายสีเทียนในวิชาต่าง ๆ หรือระบายสี ตามรูปทรง เรื่องราวที่กำหนด และพาเด็กออกไปศึกษานอกสถานที่แล้วกลับมาเขียนภาพ เป็นต้น

3.3 การทดลองเกี่ยวกับสี ได้แก่ การละเลงสี หยดสี ทาสี เป่าสี ผสมสี โรยสี และกลิ้งสี เป็นต้น

3.4 การพิมพ์ภาพ ได้แก่ พิมพ์ภาพด้วยวัสดุต่าง ๆ แม่พิมพ์ทรายาง หรือส่วนต่าง ๆ ของช่วงแขน และการพิมพ์ภาพลายนิ้ว โดยใช้ดินสอ หรือดินสอสี เป็นต้น

3.5 การปั้น ได้แก่ การปั้นด้วยแป้ง ดินเหนียว ดินน้ำมัน ให้เป็นรูปทรงปั้นเป็นเรื่องราว ปั้นเป็นขนม ปั้นตามใจชอบ และการเล่นก่อกทราย

3.6 การพับ ฉีก ตัดปะ ได้แก่ การฉีก หรือตัด และแปะ เป็นเรื่องราวต่าง ๆ การพับ หรือม้วนกระดาษเป็นรูปทรงต่าง ๆ และนำมาประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ และการพับผ้าเช็ดหน้า ใบดอง ไยมะพร้าว ตามใจชอบ เป็นต้น

3.7 การประดิษฐ์ ได้แก่ การประดิษฐ์ภาพเครื่องห้อยแขวน ประดิษฐ์ของเล่นของใช้ การร้อยวัสดุต่าง ๆ การเย็บหรือการสาน เป็นต้น

3.8 การเขียนภาพผนัง โดยใช้กระดาษต่อกันเป็นแผ่นใหญ่ และให้เด็กช่วยกันเขียนภาพตามความมุ่งหมาย

3.9 งานต่อประกอบ โดยตัดกระดาษ ฉีกกระดาษ พับกระดาษ หรือหาวัสดุต่าง ๆ มาประกอบ

ชัยณรงค์ เจริญพาณิชย์กุล (2533 : 7) กล่าวถึงกิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับเด็กอนุบาล ได้แก่ กิจกรรมวาดเส้น (Drawing) กิจกรรมระบายสี (Painting) กิจกรรมภาพพิมพ์ (Print Making) กิจกรรมประติมากรรม (Sculpture) และกิจกรรมประดิษฐ์ตกแต่ง (Crafts)

สรุปได้ว่า กิจกรรมศิลปะเหมาะกับเด็ก ได้แก่ กิจกรรมเล่นสี กิจกรรมวาดเส้น ระบายสี การพิมพ์ภาพ การปั้น งานกระดาษ และประติมากรรม เป็นต้น โดยเน้นความหลากหลายของกิจกรรมเป็นสำคัญ โดยครูควรฝึกให้เด็กเรียนรู้และฝึกด้วยตนเอง

4. ความสำคัญและประโยชน์ของการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์

กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์มีความสำคัญและให้ประโยชน์แก่มนุษย์อย่างมากซึ่งมีผู้ที่กล่าวไว้ดังนี้

(Howard Gardner, 1977 อ้างถึงใน มะลินันดร เอื้ออานันท์, 2532 : 88 - 89) ได้กล่าวถึงประสบการณ์ทางศิลปะของบุคคลและอธิบายความแตกต่างระหว่างการรู้คิดด้านรูปลักษณ์ (Figurative Cognition) และการรู้คิดด้านปฏิบัติ (Operative Cognition) นั้นแตกต่างกัน คือ ในการรู้คิดด้านรูปลักษณ์เกิดจากการรู้ในรูปลักษณะของสิ่งหนึ่ง เช่น เส้น สี รูปร่างต่าง ๆ เป็นการรวบรวมข้อมูลที่มีอยู่ คือ การรวม สิ่งเร้า การรับรู้ และสัญลักษณ์นั้นเข้าด้วยกัน

ส่วนการรู้จักในด้านการปฏิบัติกิจกรรมศิลปะ เช่น การวิพากษ์วิจารณ์ศิลปะเป็นความสามารถในการรู้เกินไปกว่าข้อมูลที่มีให้ผลสะท้อนนี้ถือเป็นการแสดงออกด้วยเขาวงกตปัญญาและพัฒนาด้านความรู้จากคุณค่าของกิจกรรมศิลปะ

พีระพงษ์ กุลพิศาล (2531 : 140)กล่าวว่า ศิลปศึกษาให้ความสำคัญต่อการเจริญเติบโตและพัฒนาการตามวัยของเด็กในด้านต่าง ๆ มาก ในปัจจุบันแนวคิดในระบบการศึกษาศิลปะของเราส่วนใหญ่จะไม่เน้นถึงที่ทักษะหรือผลสำเร็จของคน แต่เน้นถึงสิ่งที่เด็กจะได้รับระหว่างกระบวนการสร้างสรรค์ กล่าวคือ เห็นว่ากิจกรรมศิลปะ เป็นสื่อหรือเครื่องมือเพื่อให้เด็กมีพัฒนาการต่าง ๆ

วิรุณ ตั้งเจริญ (2539 : 31 - 34) กล่าวว่า ความมุ่งหวังที่ใช้กิจกรรมศิลปะเป็นสื่อกลางในอันที่จะสะท้อนคุณค่าไปสู่บุคลิกภาพของเด็ก และการสร้างสรรค์ศิลปะ จะสร้างเสริมลักษณะนิสัยให้แก่เด็กปฐมวัยต่าง ๆ ดังนี้

4.1 สร้างเสริมลักษณะนิสัยทางการแสดงออก เมื่อการแสดงออกทางศิลปะเป็นกระบวนการที่ต้องตัดสินใจ เสนอความคิดตัดสินใจที่จะกระทำและแสดงออกมาตามความคิดคำนึงหรือเหตุผลของแต่ละคน ซึ่งเป็นพื้นฐานที่จะกระตุ้นให้เด็กกล้าแสดงออก ในทุก ๆ ด้าน

4.2 สร้างเสริมลักษณะนิสัยด้านความคิดสร้างสรรค์ผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์เป็นคนพร้อมที่จะแสวงหาสิ่งใหม่ที่ดีกว่า เหมาะสมกว่า และเป็นการปลูกฝังในพฤติกรรมของคนเราได้เมื่อได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง กิจกรรมศิลปะเป็นวิธีทางหนึ่งที่มีพร้อมมูลในทางที่จะส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ให้กับเด็กปฐมวัย

4.3 สร้างเสริมลักษณะนิสัยทางการจินตนาการสิ่งต่าง ๆ ที่คนเราสร้างสรรค์ขึ้นมาย่อมเริ่มต้นด้วยจินตนาการก่อนและย่อมมีเหตุผลหรือความจริงเป็นพื้นฐานเป็นเรื่องของการคาดคิด ความหวัง หรือปรารถนาจะให้เกิดสิ่งที่ตั้งใจ ซึ่งกิจกรรมศิลปะย่อมผลักดันเด็กไปสู่ความคิดคำนึงที่กว้างไกล มีผลต่อเด็กและสืบต่อไปในอนาคต

4.4 สร้างเสริมลักษณะนิสัยทางด้านสุนทรียภาพ สุนทรียภาพเป็นเรื่องของความรู้สึกส่วนบุคคล เป็นความรู้สึกอันละเอียดอ่อนและฉับไวเมื่อสัมผัสกับสภาพแวดล้อมและจะรู้สึกสัมผัสในความงาม ความเป็นระเบียบ ประณีต และคุณค่าของสิ่งนั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ ศิลปะ วัตถุ หรือรูปแบบของความคิดต่าง ๆ ซึ่งต่างก็มีความงามและคุณค่าอยู่มากน้อยแตกต่างกันออกไป ผู้ที่มีสุนทรียภาพอยู่ในตัว จึงพร้อมที่จะรับรู้และซาบซึ้งคุณค่าทางด้านต่าง ๆ ของสรรพสิ่งที่อยู่รอบตัว ศิลปะเป็นสิ่งสำคัญสิ่งแรกที่ยอมรับกันว่าเป็นตัวการกระตุ้นความรู้สึกสัมผัสทางด้านนี้ การสร้างสรรค์ศิลปะของเด็กจึงเป็นการสะสมคุณภาพของสุนทรียภาพในตัวบุคคลโดยตรง เพื่อชีวิตและจิตใจที่ประณีตงดงาม

4.5 สร้างเสริมลักษณะนิสัยทางด้านความประณีต การทำงานศิลปะต้องอาศัยความตั้งใจ การใช้ความพยายาม การสังเกต และความประณีตเรียบร้อยอยู่ตลอดเวลา

4.6 สร้างเสริมลักษณะนิสัยด้านการทำงาน กิจกรรมศิลปะต้องอาศัยความรัก ความพยายามที่จะทำให้กิจกรรมที่ต้องปฏิบัติด้วยมือเมื่องานเสร็จเด็กจะเกิดความภาคภูมิใจ ซึ่งเป็นแรงผลักดันให้กระตือรือร้นที่จะทำงานชิ้นต่อไป

4.7 สร้างเสริมลักษณะนิสัยทางด้านการทำงาน การทำกิจกรรมศิลปะไม่ใช่การเรียนรู้เพียงคนเดียว ต้องมีการพูดคุย ปรีกษาหารือ หยิบยื่นสิ่งต่างๆ ต่อกันเป็นการส่งเสริมให้เด็กสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพตั้งแต่ระดับพื้นฐาน

อุบล ตูจินดา (2532 : 19 – 22) ได้กล่าวถึงคุณค่าของศิลปะที่ช่วยส่งเสริมความพึงพอใจความเจริญงอกงาม และพัฒนาการด้านต่าง ๆ ดังนี้

4.1 พัฒนาการทางด้านร่างกาย กิจกรรมทางศิลปะช่วยพัฒนาการทางด้านการเคลื่อนไหว การเติบโต การออกกำลังกาย การฝึกหัดใช้มือ แขน ขา กล้ามเนื้อ ความสัมพันธ์ของมือกับประสาทตา ความคิด การรับรู้และระบบการสั่งงานของสมอง

4.2 พัฒนาการด้านอารมณ์ ขณะเด็กเจริญเติบโต สิ่งแวดล้อมต่างๆ และประสบการณ์ที่ผ่านมามีคือ พื้นฐานของประสบการณ์ใหญ่ การรับรู้เป็นไปอย่างต่อเนื่องการเรียนรู้ที่เด็กมีความพอใจ ความสนใจอยากรู้ อยากเห็น การทำงานศิลปะเด็กได้แสดงออกอย่างเสรี เพลิดเพลิน สนุกสนาน และภาคภูมิใจ ซึ่งจะช่วยพัฒนาอารมณ์ เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง มีความพึงพอใจ มีอารมณ์แจ่มใสเบิกบาน ซาบซึ้งในความงามของสิ่งต่าง ๆ เช่น สีของดวงอาทิตย์ ท้องฟ้า ดอกไม้ หิน ไม้ ไม้ ดิน ไม้ รูปร่างของสิ่งต่าง ๆ รอบตัวที่มีอยู่ทุกเวลาทุกสถานที่การใช้กิจกรรมศิลปะส่งเสริมให้เด็กได้สังเกตมีความสามารถในการมองเห็นความงามเหล่านี้ได้เด็กก็จะเกิดอารมณ์ชื่นชม รู้คุณค่า รู้สึกเป็นสุข

4.3 พัฒนาการทางสังคม ศิลปะเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่ง ที่จะช่วยเสริมสร้างความรู้สึกร่วมกันเพราะศิลปะเป็นการสื่อสารอย่างหนึ่ง ระหว่างผู้สร้างผลงานศิลปะด้วยกัน และระหว่างผลงานทางศิลปะกับผู้ชมผลงานศิลปะ ยังช่วยสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างเพื่อนในห้องเรียนระหว่างครูกับ นักเรียน กิจกรรมการแสดงออกทางศิลปะส่วนใหญ่ จึงเน้นสาระที่เกี่ยวข้องกับสังคม และสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว

4.4 พัฒนาการทางด้านสติปัญญา สติปัญญา คือ เครื่องสะท้อนที่แสดงให้เห็นความสามารถของบุคคลที่ใช้ความคิดอย่างมีเหตุผล ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ที่สามารถแก้ไขปัญหาได้ การที่เด็กแสดงออกทางศิลปะในแต่ละวัย แต่ละบุคคล และแต่ละช่วงเวลาแตกต่างกัน ย่อมแสดงถึงความแตกต่างทางสติปัญญาด้วย ข้อแตกต่างนั้นอาจจะปรากฏในแง่รายละเอียด รูปทรง การออกแบบ สี ความคิดหรือจินตนาการ กิจกรรมทางศิลปะมีขอบเขตกว้างขวาง เด็กจึงมีโอกาสได้ทดลองทำและค้นหาความสามารถของตนเองว่ามีความถนัด มีความสามารถในการทำอะไรบ้าง ควรเปิดโอกาสให้เด็กได้มีการสำรวจทดลอง สร้างสรรค์กับ

ทัศนคติจะเป็นการเพิ่มประสบการณ์ใหม่ ทำให้มีความคิดริเริ่ม มีเหตุผล มีรสนิยม อันดี มีความเป็นตัวของตัวเอง มีสติปัญญากว้างขวางยิ่งขึ้น

4.5 พัฒนาการทางด้านความรู้ การรับรู้ หมายถึง กระบวนการที่คนได้รับรู้ความรู้โดยอาศัยประสาทสัมผัส มีความตั้งใจ ความต้องการการรับรู้ของมนุษย์ มักจะมีลักษณะการจัดสิ่งที่จะรับรู้เป็นส่วนรวมหรือเป็นหมวดหมู่ เพราะในการรับรู้แต่ละครั้งอวัยวะรับรู้สัมผัสหลายอย่างจะทำงานร่วมกัน คือ แทนที่จะรับรู้รายละเอียด เรามักจะรับรู้ส่วนรวมได้มากกว่า นอกจากนั้นมนุษย์ยังรับรู้ทางด้าน คุณค่า และการวิเคราะห์ควบคู่กันไปด้วย

สรุปว่า ความสำคัญและประโยชน์ของกิจกรรมศิลปะ คือ เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาส รับรู้ เรียนรู้ และตอบสนองความต้องการตามธรรมชาติของเด็ก ให้เด็กแสดงออกถึงความรู้สึก ความคิด จินตนาการ กระบวนการศิลปะที่แสดงออกในลักษณะรูปร่างรูปทรงของศิลปะจะส่งเสริม พัฒนาการเด็กได้ครบทุกด้านคือ ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ จิตใจ ด้านสังคม และด้านสติปัญญา เสริมสร้างลักษณะนิสัยบุคลิกภาพที่เหมาะสม ทำให้กล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออก และที่สำคัญกิจกรรมศิลปะสร้างพัฒนาการด้านความรู้ที่มีการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสและประสิทธิภาพในการรับรู้และการแสดงออกของพื้นฐานทางศิลปะเป็นวิถีทางที่ดีที่สุดทางหนึ่งในการที่เด็กจะเรียนรู้โลก เพราะความรู้ทั้งหลายมาจากสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็กนั่นเอง

5. พัฒนาการทางศิลปะของเด็กปฐมวัย

วิรุณ ตั้งเจริญ (2539 : 94 - 95) กล่าวว่า ศิลปะช่วยพัฒนาการด้านต่าง ๆ ได้ดี และยังเป็นประสบการณ์อันงดงามประณีตต่อเด็กอีกด้วยศิลปะที่ส่งเสริมการรับรู้และการแสดงออกย่อมผลักดันให้เกิดความรู้สึกนึกคิดหรือสติปัญญาที่เฉียบคม ฉับไวต่อการรับรู้และการแสดงออก ส่งเสริมพัฒนาการทางอารมณ์และที่สำคัญคือ พัฒนาการทางการทำงานด้วยมือ ซึ่งระหว่างการแสดงออกทางศิลปะนั้น เด็กจะต้องใช้มือปฏิบัติงานให้สัมพันธ์กับมองเห็นสัมพันธ์กับความคิดและจินตนาการการทำงานเช่นนี้จึงเป็นการพัฒนาพฤติกรรมหลาย ๆ ด้านไปพร้อมกัน ซึ่งสอดคล้องกับ ศิริลักษณ์ ศรีกมล (2536 : 1) ที่ว่า ศิลปะแสดงถึงพัฒนาการของเด็กในด้านต่าง ๆ ทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคมเป็นสื่อในการเรียนรู้ในบางระยะ เด็กใช้ศิลปะเป็นสื่อในการแสดงออกและสื่อความหมายโดยใช้ภาพ (graphic communication) ผู้ใกล้ชิดกับเด็กควรรู้ลำดับขั้นพัฒนาการของเด็กทุกระยะช่วงอายุ เพื่อจะได้เข้าใจการแสดงออกของเด็กสามารถแนะนำส่งเสริมเด็กได้อย่างเหมาะสม และพัฒนาการทางศิลปะสำหรับเด็กนั้นได้มีนักการศึกษาได้เสนอความหมายทั้งแนวคิดที่น่าสนใจ เป็นแนวทางที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาเด็กด้วยศิลปะกับพัฒนาการ ดังนี้

พระพงษ์ กุลพิศาล (2531 : 32) ได้กล่าวถึง พัฒนาการทางศิลปะ หมายถึง กระบวนการแสดงออกทางศิลปะที่มีลักษณะเฉพาะของเด็กซึ่งปรากฏอยู่ในผลงาน จากวัยหนึ่งไปสู่อีกวัยหนึ่งอย่างต่อเนื่องและพัฒนาการดังกล่าวจะดำเนินไปช้าหรือเร็วขึ้นอยู่กับพื้นฐาน

ความสนใจ และความสามารถทางศิลปะ ประกอบกับสิ่งแวดล้อมและแรงจูงใจของแต่ละบุคคล พัฒนาการทางศิลปะจะมีลักษณะเป็นสากล เด็กทุกคนไม่ว่าชาติใดภาษาใดจะมีลักษณะการแสดงออกคล้าย ๆ กัน และพัฒนาการทางศิลปะเด็กวัย 4-6 ปี มีดังนี้

5.1 ยังคงใช้รูปเรขาคณิตเป็นสัญลักษณ์ แต่ก็พยายามปรับปรุงให้สอดคล้องกับประสบการณ์จริงมากขึ้น

5.2 พยายามสร้างความหลากหลาย ของสิ่งที่เป็นประเภทเดียวกัน

5.3 ใช้สัญลักษณ์ที่ตัวเองชอบซ้ำ ๆ

5.4 มีการประกอบสัญลักษณ์เข้าด้วยกันโดยไม่ซ้ำแบบคนอื่น

5.5 ใช้รูปแบบง่าย ๆ ไม่เน้นรายละเอียด

5.6 เขียนภาพตามความรู้สึกและการรับรู้เฉพาะของตนเอง เช่น เขียนดวงอาทิตย์ไว้ส่วนบนของภาพเสมอ เขียนถนนตรง ๆ ไม่คดเคี้ยว หรือเขียนต้นไม้เน้นเฉพาะขนาดของลำต้นให้ใหญ่

5.7 ใช้ขอบกระดาษล่างเป็นเส้นฐาน บางครั้งก็ใช้เส้นนอนเพื่อแสดงความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ

5.8 ใช้สีตามอารมณ์โดยไม่คำนึงถึงสีต้นแบบที่เห็นในธรรมชาติ

(Lowenfeld and Brittain, 1987, อ้างถึงใน มะลิฉัตร เอื้ออานันต์, 2543 : 108) ได้จัดระบบพัฒนาการศิลปะของเด็กปฐมวัยไว้ว่า

5.1 ใช้รูปร่างเรขาคณิตในการสื่อความหมายสิ่งที่ตนวาดพิจารณาจัดวางวัตถุ และเริ่มใส่ใจเรื่องขนาดของวัตถุที่วาด

5.2 ศิลปะเป็นหนทางที่เด็กสื่อความหมายกับตนเอง

5.3 เด็กวาดภาพคล้ายกับว่า เด็กพยายามเรียบเรียงสิ่งที่ตนรู้จักบันทึกลงในภาพ

5.4 สามารถลอกรูปเหลี่ยมและสามเหลี่ยมได้ในวัย 5 ขวบ

5.5 รูปที่เด็กวาดลอยอยู่รอบ ๆ หน้ากระดาษบางครั้งเวลาวาดเด็กจะหมุนกระดาษไปรอบ ๆ ขนาดของวัตถุในภาพไม่เป็นสัดส่วนต่อกัน

5.6 บางครั้งคิดว่าเด็กวาดขนาดของวัตถุให้เหมาะกับเนื้อที่ ๆ มีอยู่

6. แนวการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัย

วิรุณ ตั้งเจริญ (2539 : 51 ; 2532 : 256 - 261) ได้กล่าวถึง การจัดกิจกรรมศิลปะให้เด็กฝึกปฏิบัติ เป็นวิถีทางที่จะสะท้อนผลไปสู่การพัฒนาลักษณะนิสัย เพื่อเป็นพลังในการเรียนรู้และการดำรงชีวิตในสังคม โดยเน้นลักษณะนิสัยที่ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น และคิดเป็น ซึ่งการเรียนการสอนศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัย ต้องประกอบขึ้นด้วยปัจจัยหลายอย่างในอันที่จะ

สร้างเสริมให้เกิดคุณค่าต่าง ๆ คือ ความพร้อมของผู้เรียน เป็นความพร้อมตามวุฒิภาวะของผู้เรียน ความพร้อมด้านประสบการณ์ และความพร้อมทางด้านวัสดุอุปกรณ์ ซึ่งความพร้อมด้านต่าง ๆ นี้จะช่วยสนับสนุนให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการสอนศิลปะต้องพิจารณาถึง กิจกรรมศิลปะ (Art Activities) สื่อการสอน (Instruction Media) กระบวนการสอน (Teaching Process)

หรรษา นิลวิเชียร (2536 : 172 – 183) กล่าวถึง การเรียนการสอน ในชั้นเด็กปฐมวัยกิจกรรมศิลปะช่วยให้เด็กเข้าใจตัวเอง เข้าใจสิ่งแวดล้อม ตลอดจนส่งเสริมพัฒนาการในทุกด้าน เด็กจะสนุกสนานกับกิจกรรมศิลปะ อันได้แก่ การคิด การปะ การปั้น การวาด การเลเยอร์ การฉีก เป็นต้น การสำรวจ การรู้จักใช้สื่อต่าง ๆ เป็นขั้นแรก และขั้นที่สอง คือ การรู้จักผลงานทางศิลปะ คือ ภาพวาด ภาพปั้น งานฝีมือและภาพระบายสี งานเหล่านี้ควรเป็นผลงานของศิลปิน เด็กควรมีโอกาสสัมผัส อภิปรายและได้ชม

สัตยา สายเชื้อ (2540 :15) ได้เสนอแนวคิดในการจัดกิจกรรมการสอนศิลปะสำหรับเด็กก่อนวัยเรียน ดังนี้

6.1 จัดเนื้อหาและหลักสูตร เน้นให้เด็กมีโอกาสจัดกระทำ (Manipulation) เพราะเด็กในวัยนี้จะเรียนรู้โดยอาศัยประสาทสัมผัส การรับรู้ การเคลื่อนไหว (Sensory-Motor) เพื่อส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญา

6.2 การจัดกิจกรรมควรเน้นพัฒนาประสาทสัมผัสให้มากที่สุด กิจกรรมกระตุ้นให้คิดและจัดกระทำหรือลงมือปฏิบัติกิจกรรม รวมทั้งสัมผัสและต้องให้เห็นสิ่งต่าง ๆ หรือเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ทั้งประสาทสัมผัสทั้ง 5 ซึ่งช่วยให้เกิดสิ่งใหม่ ๆ รอบตัว

6.3 ในทัศนะของเพียเจต์ การเลือกวัสดุโดยเด็กมีโอกาสสัมผัสหรือจับต้องสิ่งของที่มีอยู่ในธรรมชาติ เช่น ดิน หิน ทราย น้ำ ฯลฯ ซึ่งจะช่วยเป็นสื่อพัฒนาประสาทรับรู้การเคลื่อนไหวของเด็ก ให้เข้าใจในสภาพความจริงของวัตถุ เช่น เรื่อง น้ำหนัก เนื้อสาร จะนำไปสู่การเชื่อมโยงกับโครงสร้างอื่น จึงให้เด็กได้จัดทำเพื่อพัฒนาประสาทสัมผัสมากที่สุด

พีระพงษ์ กุลพิศาล (2533 : 211) ได้กล่าวถึง การจัดประเภทกิจกรรมศิลปะสำหรับเด็ก ที่แบ่งตามลักษณะของผลงานที่เด็กสร้างสรรค์เป็นหลัก ดังนี้คือ

6.1 กิจกรรมศิลปะ 2 มิติ หมายถึง กิจกรรมที่มุ่งให้เด็กสร้างสรรค์ภาพบนระนาบผิววัสดุที่แบน ๆ เช่น กระดาษ กระดาษ ผ้า ผืนปูน พื้นทราย พื้นดิน ฯลฯ โดยใช้กลวิธีวาดเส้น ระบายสี พิมพ์หรือกดประทับให้เป็นสีปะติดด้วยกระดาษสี เป็นต้น กิจกรรมประเภทนี้ ได้แก่ การวาดภาพด้วยนิ้วมือหรือมือ การพิมพ์ภาพด้วยเศษวัสดุต่าง ๆ การวาดภาพเส้นด้วยดินสอ สีเทียน การระบายสีด้วย สีเทียน สีฝุ่น สีโปสเตอร์ สีน้ำ เป็นต้น ผลงานศิลปะประเภทนี้ดูแล้วแบนราบ มีเฉพาะมิติกว้าง-ยาว

6.2 กิจกรรมศิลปะ 3 มิติ หมายถึง กิจกรรมที่มุ่งให้เด็กสร้างสรรค์ภาพให้มีลักษณะลอยตัว หนุน หรือเว้าลงไปในพื้นที่โดยใช้วัสดุและกลวิธีต่างๆ ที่เหมาะสมกับวัสดุ นั้นๆ เช่น การปั้นทราย ดินเหนียว ดินน้ำมัน กระดาษ แป้งโด หรือการประกอบวัสดุต่างๆ เข้าด้วยกัน กลวิธีที่จะให้เด็กทำกิจกรรมประเภทนี้ต้องไม่มีขั้นตอนที่ซับซ้อน สามารถ ทำได้ อย่างรวดเร็ว ง่ายและไม่เสี่ยงต่ออันตราย เช่น วัสดุที่จะมาประกอบเข้าด้วยกัน ควรเป็นวัสดุ ประเภทกล่องกระดาษ เมล็ดพืช ลูกบิด เศษไม้ ใบบัว โดยใช้กาวที่ติดง่าย เป็นต้น

6.3 กิจกรรมศิลปะผสมผสาน 2 มิติ - 3 มิติ หมายถึง กิจกรรมที่让孩子สร้างสรรค์ภาพโดยใช้วัสดุและกลวิธีทางกิจกรรมศิลปะ 2 มิติ และ 3 มิติ รวมเข้าด้วยกัน เช่น ให้เด็กใช้สีโปสเตอร์ระบายบนรูปปั้นดินเหนียวหรือแป้งโดที่แห้งแล้ว หรือให้เด็กระบายสีหรือ ผนึกกระดาษสี (ที่ฉีก หรือตัดเป็นรูปต่างๆ) ตกแต่งกล่องกระดาษ เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2542 : 54- 55) ได้กล่าวถึง กิจกรรมสร้างสรรค์ มีเนื้อหา/ขอบข่าย ดังนี้

- 6.1 การวาดภาพและระบายสี
 - 6.1.1 การวาดภาพด้วยสีเทียน หรือสีไม้
 - 6.1.2 การวาดภาพด้วยสีน้ำ เช่น พู่กัน ฟองน้ำ
 - 6.1.3 การละเลงสีด้วยนิ้วมือ
- 6.2 การเล่นกับสีน้ำ
 - 6.2.1 การเป่าสี
 - 6.2.2 การหยอดสี
 - 6.2.3 การเทสี ฯลฯ
- 6.3 การพิมพ์ภาพ
 - 6.3.1 การพิมพ์ภาพด้วยส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย
 - 6.3.2 การพิมพ์ภาพด้วยวัสดุ พืช ผักต่าง ๆ
- 6.4 การปั้น เช่น ดินน้ำมัน ดินเหนียว แป้งโด ฯลฯ
- 6.5 การพับ ฉีก ตัด ปะ
 - 6.5.1 การพับอย่างง่าย ๆ
 - 6.5.2 การฉีกปะ
 - 6.5.3 การตัดปะ
- 6.6 การประดิษฐ์
 - 6.6.1 ประดิษฐ์เศษวัสดุต่าง ๆ
 - 6.6.2 การร้อย เช่น ลูกบิด หลอดภาพ หลอดด้าย ฯลฯ

สรุปได้ว่า แนวการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์สำหรับเด็ก ควรให้เด็ก ได้ทดลองใช้วัสดุอุปกรณ์อย่างหลากหลาย เรียนรู้วิธีการทำงาน กระบวนการทำงานศิลปะ และได้ทำงานร่วมกันด้วยพร้อมทั้งเป็นกิจกรรมที่สร้างเสริมให้เกิดคุณค่าต่างๆ คือ ทางด้านประสาทสัมผัส จินตนาการ การแสดงออก การสร้างสรรค์รสนิยม ฯลฯ ซึ่งเป็นวิธีการตามความคิดที่อิสระ สนุกสนาน ในการจัดกิจกรรมแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ กิจกรรมศิลปะแบบ 2 มิติ และศิลปะแบบ 3 มิติ ซึ่งศิลปะสร้างสรรค์นอกจากจะเป็นการผสมผสานวัสดุ การใช้อุปกรณ์และวิธีการหลากหลายอย่างเข้าด้วยกัน รวมถึงการใช้ศิลปะแบบ 2 มิติ และศิลปะแบบ 3 มิติ ผสมผสานเข้าด้วยกัน

เสวาลักษณ์ อนุติชัย (อ้างอิงจาก Schirmacher Robert : 1993)

1. เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เด็กได้แสดงออกอย่างเต็มที่ด้วยสื่อหลากหลาย
2. มีความสมดุลกันระหว่างกระบวนการทำงานศิลปะกับผลงานศิลปะ
3. เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์
4. เป็นกิจกรรมที่สร้างเสริมให้เด็กได้ค้นคว้าเพื่อหาประสบการณ์
5. ให้เด็กได้ทำงานลักษณะที่มีเงื่อนไข เพื่อจะได้เข้าใจความต่อเนื่อง
6. การสอนมีลักษณะที่เป็นการจูงใจอย่างแท้จริง
7. เป็นการทำงานที่มีความสำเร็จร่วมกัน
8. มีความเหมาะสมกับพัฒนาการ
9. สื่อทางศิลปะได้มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่และเป็นสิ่งที่ให้ประโยชน์สำหรับเด็กทุกคน

สรุปได้ว่า กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัย เป็นการจัดการประสบการณ์ในรูปของกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ให้กับเด็ก เพื่อส่งเสริมการแสดงออกทางศิลปะตามจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ การรับรู้สิ่งต่างๆ ที่เป็นสิ่งแวดล้อมรอบตัวด้วยประสาทสัมผัส นอกจากนั้นยังช่วยส่งเสริมลักษณะนิสัยที่ดีในการทำงาน พัฒนาทักษะกล้ามเนื้อ ให้สมบูรณ์ โดยที่ครูเป็นผู้จัดสภาพแวดล้อมและเตรียมสื่อที่หลากหลาย ทั้งสร้างบรรยากาศ ให้เหมาะสมแก่การเรียนรู้ พร้อมให้คำแนะนำกระตุ้นให้เกิดความกล้าแสดงออกเกิดความมั่นใจในตนเอง และสนับสนุนด้านการรับรู้ต่อการแสดงออกของพื้นฐานทางศิลปะ และความคิดเป็นการปูพื้นฐานอันสำคัญที่เสมือนการเพิ่มพลังและทักษะที่แยกแยะสิ่งต่าง ๆ ให้กระจ่างชัด เพื่อเด็กมีความคิดต่อสิ่งต่างๆ อย่างกว้างขวาง ย่อมเป็นพื้นฐานสำหรับเรียนรู้ขั้นต่างๆ ไปตามศักยภาพของเด็กแต่ละบุคคล

7. ทฤษฎีศิลปะสำหรับเด็กปฐมวัย

กิจกรรมศิลปะเป็นกิจกรรมที่สำคัญสำหรับเด็กปฐมวัย ที่จะช่วยส่งเสริมพัฒนาการในทุกด้าน การศึกษาทฤษฎีและแนวทางปฏิบัติทางด้านศิลปะจะช่วยให้ครูจัด

ประสบการณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากการวิจัยเพื่อศึกษาและวิเคราะห์การทำกิจกรรมศิลปะของเด็กปฐมวัย ผู้วิจัยขอเสนอทฤษฎีสำคัญ ๆ มีสาระสำคัญ ดังนี้ คือ

ได้มีผู้ทำการวิจัยเพื่อศึกษาและวิเคราะห์การทำกิจกรรมศิลปะของเด็กเล็ก และสรุปทฤษฎีสำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้คือ

7.1 ทฤษฎีสติปัญญา (Cognitive Theory)

ทฤษฎีนี้จะมีพื้นฐานของความคิดว่า เด็กวาดจากสิ่งเขารู้ ไม่ใช่วาดจากสิ่งที่เขาเห็น ฟลอเรนซ์ กูดินาฟ (Florence Goodenough) คือ บุคคลสำคัญทางทฤษฎีศิลปะ ที่เชื่อว่างานศิลปะของเด็กเป็นงานที่มากยิ่งขึ้นไปกว่าการจินตนาการทางสายตา และกิจกรรมดากับมือสัมพันธ์กัน กูดินาฟ กล่าวว่า ศิลปะรวมถึงกระบวนการคิดขั้นสูง ตัวอย่างภาพที่แสดงว่าเด็กวาดจากสิ่งที่เขารู้มากกว่าสิ่งที่เขาเห็น คือ เด็กวาดภาพแม่ที่กำลังตั้งครรภ์ โดยการวาดภาพเด็กทารกอยู่ในท้องแม่ เด็กที่วาดภาพขาคนที่เห็นชัดเจนภายใต้กระโปรง เพราะเด็กรู้ว่ามืออยู่หรือเด็กวาดโต๊ะมีขาสี่ขาทั้ง ๆ ที่เด็กไม่อาจมองเห็นขาโต๊ะทั้งหมดในมุมมองนั้น เพราะเด็กรู้ว่าโต๊ะมีขาสี่ขา

7.2 ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic Theory)

พื้นฐานความคิดของทฤษฎีนี้ก็คือ ผลงานศิลปะของเด็กสะท้อนให้เห็นอารมณ์ของเด็กมากกว่า ความรู้ สติปัญญาหรือพัฒนาการโดยทั่วไป ผู้มีอิทธิพลต่อแนวความคิดนี้ ก็คือ ลอยส์ เมอร์ฟี (Lois Murphy) และแคทเธอรีน รีด (Katherine Read) ทั้งสองได้เขียนบทความและหนังสือเป็นจำนวนมาก กิจกรรมที่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายก็คือ การใช้วัสดุประเภทการเคลื่อนไหว เช่น การระบายสีด้วยนิ้วมือ (Finger-paints) และการปั้น ดินเหนียว (Clay) สื่อทั้งสองชนิดจะช่วยให้เด็กระบายความรู้สึกและประสบการณ์ทางด้านอารมณ์หลาย ๆ อย่าง

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์จะอธิบายงานศิลปะของเด็กโดยเน้นจิตใต้สำนึกเด็กวาดภาพสัญลักษณ์ที่สัมพันธ์กับความรู้สึกและภาพภายในความคิดของเด็กมากกว่าความพยายามที่จะแสดงความจริงของสิ่งภายนอกตัว การทำงานศิลปะเป็นวิธีที่เด็กจะได้ระบายอารมณ์ความกดดัน ความต้องการของจิตใต้สำนึก หรือความต้องการสร้างสิ่งที่ตัวเองปรารถนา ครูมีบทบาทในการช่วยให้เด็กบำบัดทางด้านอารมณ์พอ ๆ กับความต้องการในการฝึกหัดทักษะงานศิลปะ ตัวอย่างการวิเคราะห์งานศิลปะตามแนวทฤษฎีนี้ เช่น เด็กที่วาดภาพน้องเป็นรูปใหญ่ และวาดภาพสมาชิกในครอบครัวคนอื่น ๆ ตัวเล็ก แสดงว่าเด็กคนที่วาดภาพมองน้องว่าเป็นจุดศูนย์กลางของความสนใจของทุกคนในบ้าน

อย่างไรก็ตามนักวิจัยได้กล่าวเตือนครูที่ใช้ผลงานศิลปะของเด็กในการแปลผลพฤติกรรมของเด็กว่าประสบการณ์ทางศิลปะเป็นประสบการณ์ที่มีค่า การแปลผลงานของเด็กเพื่ออธิบายบุคลิกภาพหรือพฤติกรรมทางสังคมนั้น ไม่ควรกระทำโดยผู้ที่ไม่มีความรู้ หรือมีความเชี่ยวชาญพิเศษจริง ๆ

7.3 ทฤษฎีสติปัญญา-พัฒนาการ (Cognitive developmental Theory)

ผลการทดลองของเพียเจท์ เป็นทฤษฎีเกี่ยวกับการเจริญเติบโตและพัฒนาการเด็ก เป็นทฤษฎีหนึ่งที่อธิบายว่าทำไมเด็กถึงวาด วาดอย่างไร และวาดอะไร เพียเจท์เชื่อมโยงผลงานศิลปะของเด็กกับความสามารถในการเข้าใจความถาวรของวัตถุ เขาเชื่อว่านอกเสียจากเด็กจะเข้าใจความคงที่ของวัตถุ เด็กจะไม่มีจินตนาการที่จะระลึกอดีต หรือคาดการณ์อนาคตในเรื่องการหายไปของวัตถุจริงการแสดงผลออกเช่นนี้เป็นวิธีที่เด็กรวบรวมประสบการณ์เพื่อทำความเข้าใจสิ่งแวดล้อม เด็กต้องการประสบการณ์รูปธรรมหรือสัญลักษณ์ทางภาษาพูด จินตนาการจะสร้างสัญลักษณ์รูปธรรมและภาษาสร้างสัญลักษณ์ทางวาจา

เพียเจท์ ได้กำหนดขั้นตอน 3 ขั้น ในการที่เด็กจะเข้าใจมิติของรูปภาพ คือ

7.1 ขาดความสามารถในการสังเคราะห์ (Synthetic Incapacity) คือ จินตนาการของเด็กจะยังไม่สมบูรณ์ เป็นเพียงส่วนย่อย หรือเป็นการตัดต่อ

7.2 ความจริงทางด้านสติปัญญา (Intellectual Realism) เด็กวาดจากสิ่งที่เขาไม่รู้ ไม่ใช่วาดจากสิ่งที่เขาเห็น

7.3 ความจริงทางด้านการรับรู้ภาพ (Visual Realism) เกิดขึ้นเมื่ออายุประมาณ 9 ปี เป็นการแสดงให้เห็นว่า เด็กเข้าใจความสัมพันธ์ของวัตถุกับพื้นที่

ทฤษฎีเกสตัลท์ : ภาพรวม (Gestalt Theory)

ทฤษฎีเกสตัลท์ เน้นความสำคัญของการรับรู้โดยภาพรวมโดยถือว่า ดาไม่ใช่กล้องถ่ายรูปที่จะถ่ายภาพสิ่งที่เห็น สมองไม่ใช่ผ้าขาวที่จะบันทึกรายละเอียดของความจริงภายนอก

ศิลปะ คือ วิธีที่เด็กสร้างภาพพจน์ที่สอดคล้องกับโครงสร้างโดยรวมที่เด็กได้รับเด็กจะไม่คิดถึงรายละเอียด แต่จะพยายามจัดหมวดหมู่ องค์ประกอบ และสร้างแบบแผนภาพรวมของสิ่งที่มองเห็น

ประสาทสัมผัส

1. ความหมายของประสาทสัมผัสรับสัมผัส

ไพบูลย์ เทวรักษ์ (2537 : 46) ได้กล่าวว่า ประสาทสัมผัสเปรียบเสมือนประตูที่รับเอาสิ่งต่าง ๆ ไปสู่กระบวนการรับรู้ การเรียนรู้ การจำ การคิด และการตัดสินใจ ซึ่งอวัยวะรับสัมผัสแต่ละลักษณะมีความรู้สึก ดังนี้

1.1 การเห็น (Seeing) เป็นอวัยวะสัมผัสสิ่งต่างๆ โครงสร้างของตาเปรียบได้กับลักษณะทั่วไปของกล้องถ่ายรูป เมื่อลำแสงผ่านเลนส์ภาพจะปรากฏลงบนฟิล์ม ภาพจะตกลง

บนเรตินา (Retina) มีเซลล์ประสาทรับภาพเป็นจำนวนมากทำหน้าที่ในการเห็นเซลล์เหล่านี้ ได้แก่ (Rods) และโคน (Cones) โดยเฉพาะมีอยู่มากที่โฟเวีย (Fovea)

1.2 การได้ยิน (Hearing) มีอวัยวะสัมผัส คือ หู ทำหน้าที่รับคลื่นเสียงและส่งผ่านไปยังประสาทส่วนที่เกี่ยวข้องกับการได้ยิน เมื่อคลื่นเสียงมากระทบ (Basilar Membrane) สั่นไปตามแรงของคลื่นเสียงและกระตุ้นให้ (Organ of Corti) ผลิตกระแสประสาทแล่นผ่าน (Lamina Spiralis) ไปยังเขตการได้ยิน จึงเกิดการได้ยินขึ้น

1.3 การจู้รส (Taste) เป็นการสัมผัสที่เกี่ยวข้องกับสารเคมีต่างๆ โดยเฉพาะอาหารนั้นมี Taste Buds เป็นประสาทสัมผัสซึ่งอยู่ตามบริเวณลิ้น กระพุ้งแก้ม และภายในช่องปากสำหรับมนุษย์มีจำนวน 9,000 Taste Buds ในแต่ละ Taste Buds จะมีเซลล์อยู่ระหว่าง 40 ถึง 60 เซลล์ เมื่อสารมากระทบบริเวณพื้นผิวคนก็จะรู้สึกถึงรสชาติ จากการสัมผัสนี้ ส่วนความรู้สึกว่ารสเปรี้ยว เค็ม หวาน ขม จะอยู่ในส่วนต่าง ๆ ของลิ้น

1.4 การได้กลิ่น (Smell) เป็นการที่จมูกจะสูดดมเอาแร่ธาตุที่มีส่วนผสมสารเคมีต่างๆ ภายในโพรงจมูก จะมีช่องทางสำหรับอากาศผ่านไปกระทบประสาทสัมผัสกลิ่น ชื่อว่า Olfactory Nerve

1.5 การรู้สึกที่ผิวหนัง (The Tactual Sense) ผิวหนังของมนุษย์เป็นแหล่งของความรู้สึกสัมผัสนานาชาติ เช่น ความเจ็บปวด ร้อน และหนาว ซึ่งต่างก็มีประสาทสัมผัสเฉพาะหน่วยที่อยู่บริเวณผิวหนังบางแห่งอาจถูกเร้าด้วยแรงกดเพียงเบาๆ ก็รู้สึกได้ บริเวณที่มีความรู้สึกไว้มาก เช่น ที่ปลายนิ้ว และริมฝีปาก ผิวหนังของแต่ละคนย่อมก่อให้เกิดความรู้สึกแตกต่างกัน จากความหลากหลายของสิ่งเร้าและบริเวณรับสัมผัสของมนุษย์

จรรยา โกมูทรรัตนานนท์ (2539 : 87) ได้กล่าวไว้ว่า มนุษย์สร้างสรรค์กิจกรรมศิลปะขึ้นอย่างรู้ตัวโดยใช้สื่อที่สัมผัสได้ การได้ยิน การมองเห็น การชิมรส การดมกลิ่น แสดงออกสื่อสารความรู้สึกภายในไปยังคนอื่นเพื่อให้ได้รับรู้และเกิดความรู้สึกเช่นเดียวกับตน

จิราภรณ์ ตั้งกิตติภาภรณ์ (2532 : 86-87) ได้อธิบายเกี่ยวกับอวัยวะรับสัมผัสไว้ว่าเป็นเครื่องมือที่ทำหน้าที่รับสัมผัส สิ่งเร้ารอบตัวหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นเครื่องรับ (Receptor) ประเภทรับสัมผัสแบ่งเป็น 3 ระบบ คือ

- 1.1 สัมผัสส่วนไกล (Higher Sense Exteroceptors) ได้แก่ ตา หู
- 1.2 สัมผัสส่วนใกล้ (Lower Sense Proprioceptors) ได้แก่ จมูก ลิ้น ผิวหนัง
- 1.3 สัมผัสส่วนลึก (Deep Sense Interoceptors) ได้แก่ สัมผัสการเคลื่อนไหว

สรุปได้ว่า อวัยวะรับสัมผัส ประกอบด้วย ตารับสัมผัสทางการเห็น หูรับสัมผัสทางการได้ยิน จมูกรับสัมผัสทางการได้กลิ่น ลิ้นรับสัมผัสทางการจู้รส และผิวหนังเป็นอวัยวะรับรู้การสัมผัส

2. การรับรู้ของประสาทสัมผัส

สปีลกี (Spelke, 1985 : 223 - 273) ได้กล่าวไว้ว่า มนุษย์สามารถรับรู้ประสาทสัมผัสได้มากกว่าหนึ่งประสาทสัมผัส เช่น เราเห็นและได้ยินนกร้องเพลง เป็นภาพและเสียงที่ถูกรับรู้ที่เกิดขึ้นในเวลาและสถานที่เดียวกันหรือเราเห็นและรู้สึกว่าได้แตะขรุขระเพราะเราเห็นจากการมองเห็นและรู้สึกถึงความขรุขระจากการสัมผัส ความสามารถในการรับรู้สิ่งที่เป็นนามธรรม นักปรัชญาและนักจิตวิทยา ได้ให้ทัศนะไว้หลายแบบเกี่ยวกับการพัฒนาการของความสามารถในการรับรู้ ความสัมพันธ์ระหว่างหมวดประสาทสัมผัส ทั้งสองกลุ่มต่างยอมรับว่าการเรียนรู้หรือประสบการณ์มีบทบาทต่อการพัฒนาการ สปีลกี (Spelke) ได้เสนอแนวคิดไว้ว่า เด็กรับรู้ว่านกกำลังร้องเพลงก็เมื่อเขามีประสบการณ์เกี่ยวกับนกมาก่อน มิฉะนั้นแล้วเขาก็อาจจะรับรู้เพียงเสียงและวัตถุเล็กๆ ที่อยู่บนต้นไม้เท่านั้น แต่สิ่งที่นักทฤษฎีโต้เถียงกันอยู่ก็คือ ประสาทสัมผัสหมวดต่างๆ มีการเชื่อมโยงกันมาตั้งแต่เกิดก่อนที่เด็กจะมีประสบการณ์

ธัญญา บุผเวส และคณะ (2534 : 84) ได้กล่าวไว้ว่า ความรู้สึกของเราเป็นสิ่งที่ทำให้เรามีการติดต่อจากโลกภายนอกทำให้เกิดการปรับตัวหรือหลีกเลี่ยงอันตรายได้ อวัยวะรับสัมผัสของคนเราอันได้แก่ หู ตา จมูก ลิ้น ผิวหนัง เมื่อมีพลังมากกระตุ้นที่อวัยวะรับความรู้สึก มีปริมาณมากพอที่จะให้เกิดความรู้สึก ก็จะเกิดกระแสประสาทส่งไปยังระบบประสาท ให้มีการตอบสนองสิ่งกระตุ้นนั้น

เกียรติวรรณ อมาตยกุล (2539 : 19) ได้กล่าวไว้ว่า การรับรู้ที่เด็กได้สัมผัสสิ่งต่าง ๆ โดยการดมกลิ่นของดอกไม้ การชิม การฟัง การมองเห็น และการสัมผัส เขาจะได้รับความรู้สึกจากสิ่งรอบตัวแปลก ๆ ใหม่ ๆ จะทำให้จิตสำนึกในการรับรู้ของเด็กแต่ละคนได้รับการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว มาเรีย มอนเตสซอรี (Maria Montessori) นักจิตวิทยาการศึกษาเด็กชื่อดัง ได้บันทึกความสนุกสนานในการใช้ประสาทสัมผัสของเด็ก กิจกรรมที่ใช้ประสาทสัมผัสและอวัยวะต่าง ๆ ในการรับความรู้สึกเป็นสิ่งที่ให้ความสุขแก่เด็กและยังเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาสติปัญญาและความสามารถในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ของเด็กเมื่อโตขึ้นอีกด้วย

โกวิท ประวาลพุกษ์ และคณะ (2541 : 1 - 8) กล่าวว่าเราเห็นลูกโป่งด้วยตาของเราตาของเรามีประสาทสัมผัสเกี่ยวกับการเห็น เราชอบฟังเพลงไพเราะ หูของเราใช้ฟังเสียงและมีประสาทสัมผัสเกี่ยวกับการฟัง เราสัมผัสด้วยลิ้น ลิ้นมีประสาทสัมผัสเกี่ยวกับการรับรู้รส เคี้ยว เค็ม หวาน ขม เราได้กลิ่นต่าง ๆ ด้วยจมูก จมูกมีประสาทสัมผัสเกี่ยวกับการรับรู้กลิ่น ผิวหนังของเรารับรู้การสัมผัสของร่างกายกับสภาพแวดล้อม เช่น ร้อน เย็น เปียกแห้ง ผิวหนังเป็นอวัยวะที่มีประสาทรับรู้การสัมผัส สมอ่งเป็นอวัยวะที่สำคัญคอยควบคุมการรับรู้และประสาทสัมผัสทั้ง 5 แล้วส่งการตอบรับ สัมผัสการเห็น สัมผัสกลิ่น สัมผัสรส สัมผัสกับเสียง และสัมผัสร้อน - เย็น

สรุปได้ว่า การรับรู้ของอวัยวะรับสัมผัสเกิดจากสิ่งเร้ามากกระทบอวัยวะทั้งห้า คือ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง เมื่ออวัยวะสัมผัสรับสิ่งเร้าที่มากกระทบประสาทสัมผัสส่งกระแส

ไปยังสมอง สมองจะทำหน้าที่แปลความหมายของสิ่งเร้านั้น ซึ่งการแปลความหมายนี้ขึ้นอยู่กับ
อวัยวะรับสัมผัสที่สมบูรณ์ สมรรถภาพของสมอง ประสบการณ์เดิม และความตั้งใจที่จะรับรู้
ซึ่งการรับรู้จากประสาทสัมผัสแต่ละชนิดก็จะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน

3. กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประสาทสัมผัส

วิรุณ ตั้งเจริญ และคณะ (2543 :17) ได้กล่าวถึงกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประสาท
สัมผัสทั้งห้า ไว้ดังนี้

3.1 กิจกรรมการเขียนภาพจากเพลง เป็นกิจกรรมที่ใช้เพลงเป็นเนื้อร้อง การ
เขียนภาพก็จะเขียนตามเนื้อร้องในเพลง กิจกรรมเช่นนี้มักจะได้อาพที่แสดงเนื้อหาของเพลง
ชัดเจน เพลงจะมีเนื้อร้องหรือไม่มีเนื้อร้องก็ได้ บทเพลงที่มีเฉพาะทำนองอาจเปิดโอกาสให้
ผู้ฟังได้จินตนาการอย่างอิสระ การเขียนภาพจากเพลง เพื่อให้เด็กแปรความสนุกสนานจากเพลง
แล้วมาสร้างสรรค์เป็นภาพทางทัศนศิลป์ เป็นการปรับเปลี่ยนความรู้สึกสัมผัส (Sensibility)
จากการฟังไปสู่การมองเห็น

3.2 กิจกรรมการเขียนภาพจากกลิ่นเป็นกิจกรรมเชิงสุนทรียศึกษา (Aesthetic
Education) ที่มุ่งพัฒนาความรู้สึกสัมผัสจากสไตประสาทหนึ่ง ไปยังอีกสไตประสาทหนึ่ง ในแง่
ความรู้สึกสัมผัสกลิ่นที่สะอาด กลิ่นที่สกปรก กลิ่นให้ความรู้สึก สวยงามได้ ซึ่งเป็นการพัฒนา
ร่วมสมัยในปัจจุบัน

3.3 กิจกรรมการเขียนภาพจากรส เป็นกิจกรรมที่มุ่งแปรความรู้สึกสัมผัสไป
หนึ่งสู่การสร้างสรรค์ อีกสัมผัสหนึ่งเป็นการพัฒนาประสิทธิภาพในการรับรู้ และการแสดง
ออกไปพร้อมๆ กัน แม้ความรู้สึกสัมผัสจากรสจะนำมาใช้ในการแสดงออกทางทัศนศิลป์ไม่มากนัก
สักก็ให้ความรู้สึกได้เช่นกัน

3.4 กิจกรรมการเขียนภาพจากวัตถุสัมผัส เป็นกิจกรรมการถ่ายทอดวัตถุสัมผัส
แปรไปสู่การเขียนภาพพระบายสี กิจกรรมที่เน้นต่อวัตถุ ผิวสัมผัส ความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากการ
สัมผัส โดยไม่เห็นรูปทรง อาจจะเป็นความรู้สึกที่นุ่มนวล ชะแฉก รุ้สึกเปียก ฯลฯ
ความรู้สึกสัมผัสนี้มีความสัมพันธ์ต่อความรู้สึกสัมผัสโดยตรงถ้าผลงานแสดงรูปวัตถุสิ่งของ
สามารถแสดงความรู้สึกสัมผัสเหล่านี้ได้ การแสดงออกน่าจะมีคามหมายยิ่งขึ้น

3.5 กิจกรรมการเขียนภาพจินตนาการ มุ่งเน้นการถ่ายทอดประสบการณ์ที่
มองเห็นได้เบื้องหน้าแล้วถ่ายทอดด้วยการเขียนภาพพระบายสีปรากฏเป็นผลงานสองมิติบน
พื้นฐานที่มุ่งเน้นการใช้ทักษะการเขียนภาพเพื่อแสดงรูปทรงและสีสันจากสื่อจิตใจ (Inspiration)
เด็กควรมีเสรีภาพในการแสดงออกทั้งรูปแบบสีสันและความรู้สึกนึกคิด

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมโดยใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้าในการเรียนรู้ สามารถ
นำไปใช้ได้ทั้งในกิจกรรมการเล่นของเด็ก หรือกิจกรรมทางด้านศิลปะ ซึ่งการวาดภาพและ
การปั้น ก็เป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่สามารถนำกิจกรรมฝึกประสาทสัมผัสทั้งห้าไปใช้ในการเรียนรู้ได้

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย เป็นการจัดกิจกรรมในแนวการเตรียมความพร้อม เพื่อพัฒนาเด็กโดยองค์รวมผ่านการเล่นและกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย สอดคล้องกับคุณลักษณะตามวัยและเป็นไปตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 ของกระทรวงศึกษาธิการซึ่งมีปรัชญาหลักการ จุดหมาย พอสรุปได้ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ 2546)

1. ปรัชญาการศึกษาระดับปฐมวัย

การศึกษาปฐมวัยเป็นการพัฒนาเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึง 5 ปี บนพื้นฐานการอบรมเลี้ยงดูและการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่สนองต่อธรรมชาติ และพัฒนาการของเด็กแต่ละคนตามศักยภาพภายใต้บริบทสังคม - วัฒนธรรมที่เด็กอาศัยอยู่ด้วยความรัก ความเอื้ออาทร และความเข้าใจของทุกคน เพื่อสร้างรากฐานคุณภาพชีวิตให้เด็กพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เกิดคุณค่าต่อตนเอง และสังคม

2. หลักการ

เด็กทุกคนมีสิทธิ์ที่จะได้รับการอบรมเลี้ยงดูและส่งเสริมพัฒนาการ ตลอดจนการเรียนรู้ที่เหมาะสมด้วยปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเด็กกับพ่อแม่ เด็กกับผู้เลี้ยงดู หรือบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดู และให้การศึกษาเด็กปฐมวัย เพื่อให้เด็กมีโอกาสพัฒนาตนเองตามลำดับขั้นของพัฒนาการทุกด้านอย่างสมดุล และเต็มตามศักยภาพ โดยกำหนดหลักการดังนี้

2.1 ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาการที่ครอบคลุมเด็กปฐมวัยทุกประเภท

2.2 ยึดหลักการอบรมเลี้ยงดู และให้การศึกษาที่เน้นเด็กเป็นสำคัญ โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และวิถีชีวิตของเด็กตามบริบทของชุมชน สังคม และวัฒนธรรมไทย

2.3 พัฒนาเด็กโดยองค์รวมผ่านการเล่นและกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย

2.4 จัดประสบการณ์เรียนรู้ให้สามารถดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างมีคุณภาพ และมีความสุข

2.5 ประสานความร่วมมือระหว่างครอบครัว ชุมชน และสถานศึกษาในการพัฒนาเด็ก

3. จุดหมาย

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยสำหรับเด็กอายุ 3 -5 ปี มุ่งให้เด็กมีพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ที่เหมาะสมกับวัย ความสามารถ และความแตกต่างระหว่างบุคคล จึงกำหนดจุดหมายซึ่งถือเป็นมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ดังนี้

- 3.1 ร่างกายเจริญเติบโตตามวัย และมีสุขนิสัยที่ดี
- 3.2 กล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็กแข็งแรง ใช้ได้อย่างคล่องแคล่ว และประสานสัมพันธ์กัน
- 3.3 มีสุขภาพจิตดี และมีความสุข
- 3.4 มีคุณธรรม จริยธรรม และมีจิตใจที่ดีงาม
- 3.5 ชื่นชม และแสดงออกทางศิลปะ ดนตรี การเคลื่อนไหว และการออกกำลังกาย
- 3.6 ช่วยเหลือตนเองได้เหมาะสมกับวัย
- 3.7 รักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และความเป็นไทย
- 3.8 อยู่ร่วมกับผู้อื่น ได้อย่างมีความสุข และปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
- 3.9 ใช้ภาษาสื่อสารได้เหมาะสมกับวัย
- 3.10 มีความสามารถในการคิด และการแก้ปัญหาได้เหมาะสมกับวัย
- 3.11 มีจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์
- 3.12 มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ และมีทักษะในการแสวงหาความรู้

4. สารการเรียนรู้

สารการเรียนรู้ใช้เป็นสื่อกลางในการจัดกิจกรรมให้กับเด็ก เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ซึ่งจำเป็นต่อการพัฒนาเด็กให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งนี้สารการเรียนรู้ประกอบด้วย องค์ความรู้ ทักษะหรือกระบวนการและคุณลักษณะหรือค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม ความรู้สำหรับเด็กอายุ 3 – 5 ปี มี 4 สารด้วยกันคือ เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับตัวเด็ก บุคคลและสถานที่แวดล้อมเด็ก ธรรมชาติรอบตัว และสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเด็ก ใน 4 สารนี้จะมีหน่วยการเรียนรู้ย่อย 40 หน่วย ที่จัดไว้ในหนึ่งปีการศึกษา ภาคเรียนละ 20 หน่วย 2 ภาคเรียน 40 หน่วย ที่เด็กมีโอกาสใกล้ชิดหรือมีปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน และเป็นสิ่งที่เด็กสนใจ จะไม่เน้นเนื้อหาการท่องจำ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทักษะหรือกระบวนการจำเป็นต้อง บูรณาการทักษะที่สำคัญ และจำเป็นสำหรับเด็ก เช่น ทักษะการเคลื่อนไหว ทักษะทางสังคม ทักษะการคิด ทักษะการใช้ภาษา คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ เป็นต้น ขณะเดียวกันควรปลูกฝังให้เด็กเกิดเจตคติที่ดี มีค่านิยมที่พึงประสงค์ เช่น ความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น รักการเรียนรู้ รักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และมีคุณธรรม จริยธรรมที่เหมาะสมกับวัย เป็นต้น

5. หลักการจัดประสบการณ์การเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัยอายุ 5 ปี จะไม่จัดเป็นรายวิชาแต่จัดในรูปแบบของกิจกรรมบูรณาการผ่านการเล่นและใช้ประสาทสัมผัส รวมทั้งเกิดการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา โดยมีหลักการและแนวทางการจัดประสบการณ์ดังนี้

5.1 หลักการจัดประสบการณ์

5.1.1 จัดประสบการณ์การเล่นและการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเด็กและยึดเด็กเป็นสำคัญ

5.1.2 เน้นเด็กเป็นสำคัญ สนองความต้องการความสนใจของเด็ก และความแตกต่างระหว่างบุคคล

5.1.3 จัดให้เด็กได้รับการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ จิตใจ ด้านสังคม และด้านสติปัญญา

5.1.4 จัดประสบการณ์ตรงกับเด็ก เพื่อให้เด็กรู้จักคิดอย่างมีเหตุผล แก้ปัญหาได้ และเจตคติที่มีค่านิยมที่พึงประสงค์มีคุณธรรม จริยธรรมที่เหมาะสมกับวัย

5.1.5 ให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็ก

5.2 แนวทางการจัดประสบการณ์

5.2.1 จัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกับจิตวิทยาพัฒนาการซึ่งเหมาะสมกับอายุ วุฒิภาวะ เหมาะสมกับพัฒนาการเพื่อให้เด็กทุกคนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ

5.2.2 จัดประสบการณ์โดยผ่านกิจกรรมประจำวัน 6 กิจกรรมหลักดังนี้

5.2.2.1 กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ

5.2.2.2 กิจกรรมเสริมประสบการณ์

5.2.2.3 กิจกรรมสร้างสรรค์

5.2.2.4 กิจกรรมเสรี

5.2.2.5 กิจกรรมกลางแจ้ง

5.2.2.6 กิจกรรมเกมการศึกษา

5.2.3 จัดกิจกรรมในรูปแบบการบูรณาการคือ บูรณาการทั้งทักษะ และสาระการเรียนรู้

5.2.4 จัดประสบการณ์ให้เด็กกล้าแสดงออก คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้

5.2.5 จัดประสบการณ์ให้เด็กได้ค้นคว้าหาความรู้ วางแผน ลงมือกระทำ โดยครูเป็นผู้ชี้แนะ และคอยแนะนำ

5.2.6 จัดประสบการณ์ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน กับผู้ใหญ่ และบุคคลอื่นๆ ในบรรยากาศที่อบอุ่นโดยการเรียนรู้การทำกิจกรรมแบบร่วมมือกัน

5.2.7 จัดประสบการณ์ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับแหล่งเรียนรู้ และสื่อที่หลากหลาย

5.3. วิธีการที่โรงเรียนจัด

การจัดการเรียนการสอนโดยวิธีบูรณาการโดยเน้นกิจกรรมประจำวัน 6 กิจกรรม การจัดกิจกรรมประจำวันมีหลักการจัดและขอบข่ายของกิจกรรมประจำวันดังนี้

5.3.1 กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะให้เด็กได้พัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ กล้ามเนื้อเล็ก และเคลื่อนไหวอย่างหลากหลาย เช่น เคลื่อนไหวประกอบเพลง เคลื่อนไหวอิสระ เคลื่อนไหวตามจังหวะดนตรี เคลื่อนไหวตามสัญญาณ เคลื่อนไหวตามคำสั่ง เคลื่อนไหวตามจินตนาการ เคลื่อนไหวประกอบอุปกรณ์ และมีการเคลื่อนไหวแบบบูรณาการ แบบตามหน่วยการเรียนการสอน เช่น บินเหมือนนก เหมือนผีเสื้อ

5.3.2 กิจกรรมเสริมประสบการณ์ได้จัดกิจกรรมอย่างหลากหลาย เพื่อให้เด็กได้พัฒนาด้านการคิด การจำแนก การเปรียบเทียบ การจัดหมวดหมู่ เรียงลำดับความรู้สึก ความนึกคิด ที่ได้มีประสบการณ์ และยังบูรณาการทักษะและสาระการเรียนรู้

5.3.3 กิจกรรมสร้างสรรค์ จัดกิจกรรมให้เด็กได้พัฒนากล้ามเนื้อเล็ก ประสานสัมพันธ์ระหว่างมือกับตา ใช้อุปกรณ์ศิลปะ เช่น สีเทียน สีน้ำ กิจกรรมการปั้น การฉีกปะ การตัดปะ การขยำ วาดภาพอิสระตามจินตนาการ กิจกรรมศิลปะและดนตรีเป็นสื่อ เล่นบทบาทสมมติตามมุมต่างๆ เล่นก่อสร้างต่างๆ ประดิษฐ์สิ่งต่างๆอย่างอิสระ

5.3.4 กิจกรรมเสรี เพื่อพัฒนาสังคมนิสัยปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้เด็กมีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น มีระเบียบวินัยในตนเอง มีความรับผิดชอบ รู้จักเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน รู้จักการรอคอย เช่น การเล่นตามมุมประสบการณ์ การเล่นเสรี การเล่นบทบาทสมมติ

5.3.5 กิจกรรมกลางแจ้ง เพื่อพัฒนาความแข็งแรงของกล้ามเนื้อใหญ่ ความคล่องแคล่วในการใช้วัยวะ เช่น เล่นเครื่องเล่นสนาม เคลื่อนร่างกายตามจังหวะดนตรี เล่นเกมการแข่งขัน การละเล่นพื้นเมือง เล่นอิสระ เล่นน้ำ ทRAY

5.3.6 กิจกรรมเกมการศึกษา เพื่อพัฒนาการคิด พัฒนากล้ามเนื้อมือ ประสานสัมพันธ์ระหว่างมือกับตา สังเกต จำแนก เปรียบเทียบ จัดหมวดหมู่ เรียงลำดับเหตุการณ์ แก้ปัญหาสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นโดยจัดกิจกรรมกลุ่มย่อย กลุ่มใหญ่ หรือรายบุคคลโดยใช้สื่อการเล่นเกมที่หลากหลาย

สรุปได้ว่าหลักการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ เป็นการจัดการเรียนการสอนโดยวิธีบูรณาการโดยเน้นกิจกรรมประจำวัน 6 กิจกรรม คือ

1. กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ
2. กิจกรรมเสริมประสบการณ์
3. กิจกรรมสร้างสรรค์

4. กิจกรรมเสรี
5. กิจกรรมกลางแจ้ง
6. กิจกรรมเกมการศึกษา

6. การจัดบรรยากาศการเรียนรู้

การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้

สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้จะต้องอยู่ในสภาพที่สนองความต้องการความสุขใจของเด็กทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน ครูจะต้องจัดสภาพแวดล้อมให้เด็กได้อยู่ที่สะอาด ปลอดภัย อากาศสดชื่น ผ่อนคลาย ไม่เครียด มีโอกาสออกกำลังกาย และพักผ่อนมีสื่อวัสดุอุปกรณ์ มีของเล่นที่หลากหลายเหมาะสมกับวัย

หลักสำคัญในการจัดบรรยากาศการเรียนรู้ของเด็กต้องคำนึงถึงความปลอดภัย ความสะอาด ให้เด็กเกิดความรู้สึกอบอุ่นและมีความสุข โดยจัดบรรยากาศการเรียนรู้ซึ่งมีการจัดมุมต่างๆ ภายในห้องเรียนโดยให้อิสระในการเลือกตามความสนใจของเด็กโดยมีประสบการณ์ดังนี้

6.1 มุมบล็อก เป็นมุมที่จัดเก็บบล็อกไม้ ที่มีขนาด และรูปทรงต่างๆ เด็กสามารถนำมาเล่นต่อประกอบกันเป็นสิ่งต่างๆตามจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ของตนเองอย่างอิสระ

6.2 มุมหนังสือ จัดบรรยากาศให้เรียบสงบ ห่างจากมุมบล็อกและมุมดนตรี สำหรับให้เด็กได้ใช้สมาธิในการดูรูปภาพ อ่านหนังสือนิทาน เพื่อสร้างความคุ้นเคยกับตัวหนังสือ

6.3 มุมบทบาทสมมติ เป็นมุมส่งเสริมให้เด็กได้เล่นสมมติ ไม่ว่าจะเป็นพ่อค้า แม่ค้า หมอ พยาบาล และอาชีพต่างๆ เพื่อให้เด็กได้นำประสบการณ์ที่ได้รับไปใช้ ในชีวิตประจำวันได้

6.4 มุมวิทยาศาสตร์ จัดสิ่งต่างๆที่มีในธรรมชาติ และสิ่งของต่างๆให้เด็กได้สำรวจ สังเกต ค้นคว้า ทดลอง ค้นพบด้วยตนเอง เพื่อช่วยพัฒนาทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ให้กับเด็ก

6.5 มุมศิลปะ จัดเตรียมสื่อ อุปกรณ์เกี่ยวกับศิลปะ เพื่อให้เด็กได้ใช้กล้ามเนื้อ และช่วยส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์ จิตใจ ด้านสังคม และด้านสติปัญญา เด็กได้เรียนรู้การทำงานร่วมกับผู้อื่น และส่งเสริมจินตนาการความคิดสร้างสรรค์

6.6 เกมการศึกษา จัดเกมต่างๆ ที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญา ให้เด็กรู้จักคิด สังเกต การแก้ปัญหาด้วยตนเองได้

ภายนอกห้องเรียน

สภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียนสามารถเรียนรู้ได้จากธรรมชาติตามสภาพความเป็นจริง เด็กได้วิ่งเล่นออกกำลังกายอย่างเต็มที่และสนุกสนาน จากสนามเด็กเล่น เช่น เครื่องเล่นต่างๆมีไม้สี้น รถไฟ ม้าหมุน ม้าโยก ชิงช้า และห้องประกอบการเรียนรู้อื่น เช่น ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องดนตรี ห้องสมุด ห้องศูนย์สื่อ ห้องพยาบาล ในบรรยากาศที่อบอุ่น มีความสุข และเรียนรู้การทำกิจกรรมแบบร่วมมือ

สรุปได้ว่า การจัดบรรยากาศภายในห้องเรียนมีการจัดมุมต่างๆ เช่น มุมบล็อก มุมหนังสือ มุมบทบาทสมมุติ มุมศิลปะ และเกมการศึกษา ส่วนบรรยากาศภายนอกห้องเรียน มีการจัดตามสภาพความเป็นจริง เช่น สนามเด็กเล่น ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องดนตรี ห้องสมุด ห้องศูนย์สื่อ ห้องพยาบาล

7. สื่อและแหล่งเรียนรู้

7.1 สื่อ คือ ตัวกลางในการถ่ายทอดเรื่องราวเนื้อหาจากผู้ส่ง ไปยังผู้รับในการเรียนการสอน สื่อเป็นตัวกลางนำความรู้จากครูสู่เด็ก ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่วางไว้ ช่วยให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง ทำให้สิ่งที่เป็นนามธรรมเข้าใจยากกลายเป็นรูปธรรมที่เด็กเข้าใจง่ายเรียนรู้ได้ง่ายรวดเร็ว เพลิดเพลิน เกิดการเรียนรู้และค้นพบด้วยตนเอง การนำสื่อมาใช้ส่งเสริมพัฒนาการเด็กระดับปฐมวัยมีดังนี้

7.1.1 ใช้สื่อที่เป็นของจริง สื่อธรรมชาติ

7.1.2 ใช้สื่อที่อยู่ใกล้ตัวเด็ก

7.1.3 ใช้สื่อที่ปลอดภัยต่อตัวเด็ก

7.1.4 ใช้สื่อเพื่อพัฒนาการในด้านต่างๆ ให้ครบทุกด้านเพื่อให้การใช้สื่อสะดวกรวดเร็วและเป็นประโยชน์ต่อเด็กมากที่สุด

7.2 แหล่งเรียนรู้ มีหลักการจัดประสบการณ์ดังนี้

7.2.1 ภายในห้องเรียน

7.2.1.1 จัดมุมประสบการณ์ภายในห้องเรียน เช่น มุมหนังสือ มุมบ้าน มุมบล็อก มุมธรรมชาติ

7.2.1.2 ห้องคอมพิวเตอร์

7.2.1.3 สวนหย่อม

7.2.2 ภายนอกห้องเรียน

7.2.2.1 พาเด็กไปทัศนศึกษาตามสถานที่ต่างๆ เช่น วัด สถานีอนามัย สถานีตำรวจ โรงพยาบาล ไปรษณีย์

สรุปได้ว่า สื่อ และแหล่งเรียนรู้เป็นตัวกลางในการถ่ายทอดเรื่องราว เนื้อหาในการจัดการเรียนการสอน ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่วางไว้

8. การประเมินพัฒนาการ

การประเมินพัฒนาการเด็กอายุ 3 - 5 ปี เป็นการประเมินพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาของเด็ก โดยยึดถือเป็นกระบวนการต่อเนื่อง และเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมปกติที่จัดในแต่ละวัน ทั้งนี้มุ่งนำข้อมูลการประเมินมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขและวางแผนในการจัดกิจกรรมที่จะส่งเสริมพัฒนาการให้แก่เด็กแต่ละคนได้รับพัฒนาเต็มศักยภาพตามจุดหมายของหลักสูตร

8.1 หลักการประเมินพัฒนาการเด็กระดับปฐมวัย

8.1.1 ประเมินพัฒนาการเด็กครบทุกด้านและนำผลมาพัฒนาเด็ก

8.1.2 ประเมินเป็นรายบุคคลอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องตลอดปี

8.1.3 ประเมินในสภาพจริงในการปฏิบัติกิจกรรมประจำวัน

8.1.4 ประเมินอย่างเป็นระบบ มีการวางแผน เลือกใช้เครื่องมือ และจัดบันทึกไว้เป็นหลักฐาน

8.1.5 ประเมินสภาพจริงด้วยวิธีการที่หลากหลายเหมาะสมกับเด็กใช้แหล่งข้อมูลหลายด้านไม่ใช้การทดสอบ

นอกจากนี้ควรมีการประเมินพัฒนาการตามสภาพความเป็นจริงอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ และบันทึกพฤติกรรมต่างๆ ก่อนเรียน ระหว่างเรียน หลังเรียน โดยมีวิธีการดังนี้

1. การสังเกต ครูเป็นผู้สังเกตพฤติกรรมของนักเรียนโดยมีเครื่องมือ การสังเกต เช่น สมุดบันทึก ตารางเช็คพฤติกรรม บันทึกประจำวัน

2. การสัมภาษณ์โดยการสังเกต การสนทนา ถาม - ตอบ ของนักเรียนครูเป็นผู้สัมภาษณ์แล้วจดบันทึก

3. การทดสอบสมรรถภาพโดยใช้เกณฑ์ตามแบบสมุดบันทึกพัฒนาการนักเรียนยึดเกณฑ์ดี ปานกลาง ควรเสริม

เกณฑ์การตัดสิน

1. หลังการประเมินพัฒนาการด้านต่างๆ ของนักเรียน บันทึกระดับคุณภาพ ในช่องว่างของพฤติกรรมซึ่งแยกเป็น 3 ระดับคือ

3 หมายถึง ดี พัฒนาการในเรื่องนั้นๆเกินปกติอย่างเห็นได้ชัด

2 หมายถึง ปานกลาง พัฒนาการมีในเรื่องนั้นๆเท่าเกณฑ์ปกติ

1 หมายถึง ควรส่งเสริม พัฒนาการมีในเรื่องนั้นๆต่ำกว่าเกณฑ์ปกติ

2. เมื่อประเมินพัฒนาการของเด็กรายบุคคลด้านต่าง ๆ เรียบร้อยแล้ว เขียนระดับคุณภาพลงในช่องของแต่ละภาคเรียนที่ทำการสังเกตในสมุดรายงานประจำตัวและสมุดบันทึกพัฒนาการเด็กโดยละเอียด

3. ครูสรุปผลการพัฒนาการของแต่ละภาคเรียนตามรายการที่กำหนดแล้วบันทึกลงในสมุดรายงานประจำตัวเด็กและสมุดบันทึกพัฒนาการเด็กก่อนส่งให้ผู้บริหารลงชื่อรับทราบทุกภาคเรียน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์

1.1 งานวิจัยในประเทศ

จงใจ ขจรศิลป์ (2532 : 80) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์และความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์และการเล่นตามมุมแบบริเริ่มอย่างอิสระ กับแบบครูชี้แนะ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนที่กำลังเรียนอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ 1 ผลการศึกษาพบว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์และการเล่นตามมุมแบบริเริ่มอย่างอิสระกับเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์และการเล่นตามมุมแบบครูชี้แนะมีความคิดสร้างสรรค์แตกต่างกัน เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์และการเล่นตามมุมแบบริเริ่มอย่างอิสระ กับเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์และการเล่นตามมุมแบบครูชี้แนะมีความเชื่อมั่นในตนเองแตกต่างกัน

พัชรินทร์ จ้อยจุมพจน์ (2533 : 63 – 64) ได้ศึกษาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการสอนด้วยการใช้คำถามขยายความคิดแบบครูมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในการหาคำตอบ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นเด็กเล็กอายุ 5 – 6 ปี โรงเรียนวัดนาคปรก กรุงเทพมหานคร จำนวน 2 ห้องเรียน ผลการศึกษาพบว่าความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการสอนด้วยการใช้คำถามขยายความคิดแบบครูมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในการหาคำตอบแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยภาพหลังการทดลองความคิดสร้างสรรค์ด้านความคิดคล่องแคล่ว ความคิดริเริ่ม และความคิดละเอียดลออของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการสอนด้วยการใช้คำถามขยายความคิดแบบครูมีส่วนร่วม สูงกว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการสอนโดยใช้คำถามแบบครูไม่มีส่วนร่วม

นิรัตน์ กรองสะอาด (2535 : 62 – 72) ได้ศึกษาวิจัยการจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะที่เน้นเทคนิคในการสื่อความหมายที่มีผลต่อความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยโดยศึกษานักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2535 ของโรงเรียนอนุบาลนครสวรรค์ จำนวน 30 คน ผลการศึกษาพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะที่เน้นเทคนิคในการสื่อความหมายมีความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้นกว่าก่อน

การทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีค่าคะแนนเฉลี่ยก่อนการทดลอง 17.53 และหลังการทดลองมีค่าคะแนนเฉลี่ย 37.93

วารุณี นวลจันทร์ (2539 : 78 – 87) ได้ศึกษาวิจัยการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์แบบต่อเติมผลงานที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์เด็กปฐมวัย กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นอนุบาลศึกษาปีที่ 2 อายุระหว่าง 5 – 6 ปี ชั้นอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2539 โรงเรียนชุมชนบ้านโนนสว่าง อำเภอกุศขำบุรี จังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 60 คน ผลการศึกษาพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์แบบต่อเติมผลงานมีความคิดสร้างสรรค์สูงกว่าเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์แบบปกคติดังมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยกลุ่มทดลองมีค่าคะแนนเฉลี่ยก่อนการทดลอง 17.20 และหลังการทดลองมีค่าคะแนนเฉลี่ย 26.20 ส่วนกลุ่มควบคุมมีค่าคะแนนเฉลี่ยก่อนการทดลอง 17.13 หลังการทดลองมีค่าคะแนนเฉลี่ย 20.46

กนิษฐา ชูพันธ์ (2541 : 52 –54) ได้ศึกษาวิจัยผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวทางการสอนภาษาธรรมชาติ โดยใช้แกนนำในหน่วยการสอนที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัย ของนักเรียนอนุบาลปีที่ 3 ที่มีอายุระหว่าง 5 – 6 ปี ซึ่งกำลังเรียนอยู่ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2540 โรงเรียนอนุบาลห้วยน้อย กรุงเทพมหานคร สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จำนวน 27 คน ผลการศึกษาพบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวการสอนภาษาธรรมชาติ โดยใช้แกนนำในหน่วยการสอนมีความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้นก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งค่าคะแนนเฉลี่ยก่อนการทดลองเท่ากับ 25.25 หลังการทดลองค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะโดยใช้กิจกรรมทักษะดนตรี ผลปรากฏ 37.14

จงลักษณ์ ช่างปลื้ม (2541 : 136) ได้ศึกษาความคิดสร้างสรรค์และความสามารถในการวาดภาพของนักเรียนชั้นอนุบาล 2 ที่ได้รับการจัดกิจกรรมการวาดภาพประกอบการฟังนิทาน กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชาย และหญิง อายุ 5-6 ปี ที่กำลังศึกษาอยู่ชั้นอนุบาลปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2540 ของนักเรียนโรงเรียนอนุบาลสุพรรณบุรี สังกัดสำนักงานการศึกษาแห่งชาติ จำนวน 42 คน ผลการศึกษาพบว่า

1. หลังจากได้รับการจัดกิจกรรมการวาดภาพประกอบการฟังนิทาน นักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 มีพัฒนาการด้านความคิดสร้างสรรค์จากการทดสอบหลังการทดลองครั้งที่ 18 สูงกว่าครั้งที่ 12 และครั้งที่ 6 และครั้งที่ 12 สูงกว่าครั้งที่ 6 ด้วย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. หลังจากได้รับการจัดกิจกรรมการวาดภาพประกอบการฟังนิทาน นักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 มีความสามารถในการวาดภาพจากการทดสอบหลังการทดลองครั้งที่ 18 สูงกว่าครั้งที่ 12 และครั้งที่ 6 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

1.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

โคลแอต ซอร์ และเชอร์วูด (Cliatt, Shaw & Sherwood, 1980 : 1061 – 1064) ได้ศึกษาถึงผลการใช้คำถามอเนกนัยกับความคิดสร้างสรรค์ของเด็กวัยอนุบาลโดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นเด็กอายุ 5 – 6 ปี จำนวน 37 คน เป็นชาย 18 คน เป็นหญิง 19 คน กลุ่มทดลองจะได้รับการฝึกเป็นเวลา 8 สัปดาห์ จากครูที่ได้รับการอบรมถึงการถามเพื่อการพัฒนาการคิดอเนกนัยมาแล้วเป็นเวลา 6 สัปดาห์ ส่วนกลุ่มควบคุมได้รับการสอน จากครูที่สอนตามปกติทั้งกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลองได้รับการทดสอบก่อนและทดสอบภายหลังในด้านความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ของทอร์เรนซ์ ที่เป็นคำพูดและเป็นรูปภาพ ผลการทดลองพบว่า กลุ่มทดลองที่ครูได้รับการฝึกอบรมให้ถามคำถามให้เด็กสามารถเกิดการคิดอเนกนัยมีคะแนนความคิดสร้างสรรค์แตกต่างกับกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญจากการวัดโดยใช้แบบวัดความคิดสร้างสรรค์ที่เป็นคำพูดส่วนการวัดความคิดสร้างสรรค์โดยแบบที่เป็นรูปภาพพบว่าไม่มีความแตกต่างระหว่างกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติซึ่งแสดงให้เห็นว่าเด็กอนุบาลที่ได้รับการฝึกให้คิดอเนกนัยจะสามารถเกิดความคิดสร้างสรรค์ได้

จากเอกสารงานวิจัยทั้งในและต่างประเทศแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กปฐมวัยหรือเด็กอนุบาลให้สูงขึ้นนั้น ทำได้โดย การใช้คำถาม การจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ การเล่นตามมุมอย่างอิสระ และการจัดประสบการณ์แบบบูรณาการกิจกรรมการเคลื่อนไหวและจังหวะกับกิจกรรมในวงกลม

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์และบทบาทของครูในการจัดกิจกรรมการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ และบทบาทของครูมีอิทธิพลต่อการพัฒนาความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง ซึ่งได้มีผู้ทำการศึกษาวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ ดังนี้

2.1 งานวิจัยในประเทศ

จิตทนายวรรณ เตือนฉาย (2541 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลการจัดกิจกรรมศิลปะวาดภาพนอกห้องเรียนที่ส่งผลต่อความสามารถด้านทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์ พบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะวาดภาพนอกห้องเรียน มีความสามารถด้านทักษะพื้นฐานทางคณิตศาสตร์สูงกว่าเมื่อได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะแบบปกติ

ชนกพร ธีรกุล (2541 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษากระบวนการทักษะวิทยาศาสตร์ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์แบบเน้นกระบวนการ พบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ที่เปิดโอกาสให้เด็กได้มีส่วนร่วมในการจักเตรียมสื่อ อุปกรณ์ และตัดแปลงปรับปรุงสื่อ นั้น มีผลต่อความสามารถด้านทักษะทางวิทยาศาสตร์สูงกว่าการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์แบบปกติ

พินดา ซาดยาภา (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษากระบวนการพัฒนาการสื่อความหมายของเด็กปฐมวัยโดยการสร้างเรื่องราวในกิจกรรมสร้างสรรค์ตามแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติ พบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ที่เปิดโอกาสให้เด็กได้ถ่ายทอดความคิดอย่างอิสระที่มีการสนทนาซักถามและเล่าเรื่องจากสิ่งที่พบเห็นแล้วนำมาสร้างเป็นผลงานศิลปะ ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาการสื่อความหมายของเด็กปฐมวัย

2.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

ฟิลลิปส์ (Phillips, 1994) ได้ศึกษาความเข้าใจของผู้สอนการศึกษาระดับปฐมวัยในด้านกระบวนการความงามทางศิลปะและศิลปะศึกษา โดยวิธีเก็บรวบรวมข้อมูลพบว่ามีความเห็นพ้องกันในทรรศนะเกี่ยวกับการเรียนศิลปะ โดยวิธีทำการทดลองลงมือกระทำโดยตรงกับสื่อที่หลากหลาย และเน้นการสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อม และการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์อย่างอิสระและมีความคิดเห็นแตกต่างกันในทรรศนะเกี่ยวกับศิลปะศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา ศิลปะจะมีการสอนที่เข้มงวดมากเกี่ยวกับความรู้ ความคิดรวบยอด คำศัพท์ สื่อทางศิลปะโดยตรงที่ใช้ในการสอนศิลปะก็ยังคงเป็นที่ต้องการ

ฮัทท์ (Hutt, 1981 : 181) ได้ทำการวิจัยกับเด็กอายุ 3 – 5 ปี ที่มีโอกาสเล่นกับของเล่นที่ต้องใช้ความคิดประดิษฐ์และรู้จักสำรวจ จากนั้นอีก 44 ปี เมื่อทำการทดลองบุคลิกภาพและความสร้างสรรค์ปรากฏว่า เด็กที่เคยเล่นกับของเล่นที่ต้องใช้ความคิดทำคะแนนได้สูงกว่าเด็กที่ไม่เคยเล่น

เคลลี (Kelly, 1986 : 32) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลของการฝึกตามแผนการเสริมสร้างประสบการณ์ทางศิลปะ เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ทางศิลปะเป็นเวลา 10 สัปดาห์ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ผลการวิจัยปรากฏว่า จากแบบทดสอบ ความคิดสร้างสรรค์ด้วยรูปภาพของทอแรนซ์ (Torrance Figural Test of Creative Thinking) ที่ใช้วัดก่อนฝึกและหลังฝึก เด็กที่เข้าร่วมแผนการฝึกเสริมสร้างประสบการณ์ทางศิลปะเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ทางศิลปะกับเด็กที่ไม่ได้เข้าร่วมตามแผน มีค่าเฉลี่ยของความคิดริเริ่มและความคิดละเอียดลออแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระบบ .05 แต่ค่าเฉลี่ยของความคิดคล่องแคล่ว และความคิดยืดหยุ่นไม่แตกต่างกัน

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์เป็นสิ่งที่เพิ่มพูนประสบการณ์ที่มีผลต่อการพัฒนาในด้านต่าง ๆ คือ กระตุ้นส่งเสริม การค้นคว้า สำรวจ ตรวจสอบธรรมชาติต่าง ๆ สร้างเสริมประสบการณ์ คิวติเวาระห์ และสอบสวนทางวัสดุอุปกรณ์มีประสบการณ์ด้านรู้สึกสัมผัสที่เน้นถึงการใช้ประสาทสัมผัสที่เด็กพึงมีต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว กิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์จึงเป็นการแสดงออกของพื้นฐานทางศิลปะที่ถ่ายทอดเชื่อมโยงเกิดความรู้และเข้าใจ เอื้อต่อการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามศักยภาพของแต่ละบุคคลได้เต็มที่

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประสาทสัมผัส

3.1 งานวิจัยในประเทศ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประสาทสัมผัสทั้งห้าที่มีบทบาทต่อความคิดสร้างสรรค์ของเด็กดังนี้

มณฑา ไรทิม (2544 : 59 - 60) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการวาดภาพระบายสี โดยใช้กิจกรรมฝึกประสาทสัมผัสทั้งห้า ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่เรียนด้วยการสอนแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์กับการสอนตามแนวคิดของ เบอร์เนช แมคคาร์ธี 4 แมท กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 40 คน โรงเรียนวัดสระบัว สำนักงานเขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการวาดภาพระบายสีโดยใช้กิจกรรมฝึกประสาทสัมผัสทั้งห้าของนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์กับการสอนตามแนวคิดของเบอร์เนช แมคคาร์ธี 4 แมท แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ แต่การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการวาดภาพระบายสีจากวัสดุสัมผัส แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ณัฐวรรณ ขนชัยภูมิ (2546 : 62) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลการใช้กิจกรรมฝึกประสาทสัมผัสทั้งห้าในการวาดภาพและการปั้นที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ ของนักเรียนชั้นอนุบาลศึกษาปีที่ 2 จากการทดลองพบว่า การใช้กิจกรรมฝึกประสาทสัมผัสทั้งห้า ในการวาดภาพ และการปั้น ซึ่งสามารถพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็กได้ไม่แตกต่างกันมีความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้นใกล้เคียงกัน

จากงานวิจัยดังกล่าว การใช้กิจกรรมฝึกประสาทสัมผัสทั้งห้า ในการจัดกิจกรรมการสอน หรือการพัฒนาผู้เรียนให้สามารถพัฒนาได้เต็มศักยภาพ ไม่ว่าจะเป็นการวาดภาพ กิจกรรมการปั้น หรือกิจกรรมทักษะดนตรี พบว่าการฝึกประสาทสัมผัสโดยใช้ศิลปะสร้างสรรค์เป็นเครื่องมือนี้สามารถสร้างเสริมความคิดสร้างสรรค์ ให้เกิดขึ้นแก่เด็กได้เป็นอย่างดี

กรอบแนวคิดในการวิจัย

